

Volkscultuur Magazine

Immaterieel
erfgoed

Vlieland

Javaans-
Surinaamse
tradities

Stadspijpers

jaargang 6, nr 3
najaar 2011
www.volkscultuur.nl

Inhoud

4 In Nederland zijn heel wat organisaties die zich bezig houden met immaterieel erfgoed. Hoe kan de UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed hen helpen bij het beschermen van hun erfgoed?

14 De op één na kleinste gemeente van Nederland - Vlieland - heeft een aantal bijzondere tradities, zoals Pierepauwen en Opkleden. Dit erfgoed willen de eilandbewoners niet verloren laten gaan.

22 In Nederland wonen mensen met een Javaans-Surinaamse achtergrond. Ook zij willen hun belangrijke tradities doorgeven aan hun kinderen. Maar hoe doe je dat in Nederland?

34 In 's-Hertogenbosch is de middeleeuwse traditie van de Stadspijpers in ere hersteld. De Stadspijpers treden op bij alle officiële gelegenheden en geven de stad een muzikaal imago.

- 3** Immaterieel Erfgoed in de startblokken
- 4** Immaterieel erfgoed: verslag van de bijeenkomst in het Spoorwegmuseum
- 14** Pierepauwen en opkleden, tradities op Vlieland
- 21** Achter de muziek aan
- 22** Javaans-Surinaamse tradities
- 28** Nieuws
- 30** Volkscultuurbeleid in Europa
- 34** Stadspijpers, een eeuwenoude traditie
- 37** Nieuws

Immaterieel Erfgoed in de startblokken

Ambtelijke en politieke molens draaien niet altijd snel, maar het lijkt er nu toch echt van te komen. De minister van buitenlandse zaken zal nog eind dit jaar een goedkeuringswet voorleggen aan de Tweede Kamer, met het voorstel om de UNESCO Conventie voor het Immaterieel Erfgoed te ratificeren. Het wordt een rijksbesluit, van de rijksministerraad, dat wil zeggen dat ook de overzeese gebiedsdelen mee doen aan het verdrag. Het verdrag geldt met andere woorden ook voor de Antillen.

Topinstituut

Over hoe Nederland precies zijn immaterieel erfgoedbeleid zal gaan inrichten wordt al enige tijd intensief overleg gevoerd, onder andere met het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed. De staatssecretaris voor cultuur Halbe Zijlstra vindt dat er een topinstituut voor immaterieel erfgoed moet komen, waarin het Nederlands Openluchtmuseum (NOM) en het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE) samengaan. Dit topinstituut moet nadrukkelijk onafhankelijk zijn en zich dus onderscheiden door zijn kennis en expertise. Het wordt, op het terrein van het immaterieel erfgoed, het belangrijkste adviesorgaan voor de Nederlandse regering en zal ongetwijfeld ook een belangrijke rol krijgen bij de samenstelling van de Nederlandse inventaris van het immaterieel erfgoed. Het topinstituut zal, vanuit een onafhankelijke positie, actief de plaatselijke en andere gemeenschappen gaan adviseren en ondersteunen in het opzetten van het beheer en behoud van hun eigen immaterieel erfgoed, net zoals u nu al gewend bent van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed.

Jaar van het Immaterieel Erfgoed

Het komende jaar staat voor ons in het teken van het immaterieel erfgoed. Het Jaar van het Immaterieel Erfgoed is een bewustwordingscampagne waarin wij aan de hele Nederlandse bevolking het belang van immaterieel erfgoed willen laten zien en wat je er aan kunt doen om het veilig te stellen voor de toekomst. Ook willen wij graag dat mensen op zoek gaan naar het immaterieel erfgoed in hun omgeving. Op de nieuwe website www.jaarvanhetimmaterieelerfgoed.nl kan iedereen tradities opgeven.

Immaterieel erfgoed is belangrijk voor de culturele identiteit van mensen. Er zijn nu al heel veel organisaties en verenigingen die zich hiervoor inzetten. Met het Jaar van het Immaterieel Erfgoed willen wij ze verder klaarstomen tot volwaardige erfgoeddragers. Organisaties die iets willen voordragen voor de UNESCO lijst, willen wij graag helpen met het maken van een plan van aanpak.

Internationaal congres

Het themajaar begint met een internationaal congres op 16 en 17 februari in Deurne. Het congres zal op 15 februari geopend worden door staatssecretaris Halbe Zijlstra en ook de chef van het internationale bureau van UNESCO, Cécile Duvelle, houdt een voordracht. De dag fungeert als het startpunt voor het Nederlandse immaterieel erfgoedbeleid, waarbij we kijken naar inspirerende voorbeelden uit het buitenland, onder andere uit Amerika. De dag is bedoeld voor beleidsmakers, want immaterieel erfgoedbeleid voltrekt zich eerst en vooral op regionaal en lokaal niveau, dicht bij mensen. Dit immaterieel erfgoed is belangrijk omdat het bijdraagt aan het imago van gemeenten. Zij kunnen zich onderscheiden met immaterieel erfgoed. Gemeenten hebben iets unieks in huis, zonder dat zij dit misschien altijd beseffen. Door vertegenwoordigd te zijn op de nationale inventaris kun je scoren als provincie of gemeente.

Kortom 2012 wordt een spannend jaar, waarin het immaterieel erfgoed eindelijk, naast andere vormen van erfgoed, een belangrijke plaats krijgt in het regeringsbeleid. Voor de vele plaatselijke organisaties en verenigingen die actief bezig zijn met immaterieel erfgoed, betekent dit een stevige steun in de rug. De UNESCO Conventie Immaterieel Erfgoed zal het voor hen gemakkelijker maken hun traditie toekomst te geven.

Immaterieel erfgoed: verslag van de bijeenkomst in het Spoorwegmuseum

Sinds de Nederlandse regering heeft aangegeven dat Nederland van plan is de UNESCO conventie voor het immaterieel erfgoed te ratificeren, heeft het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed allerlei activiteiten ondernomen gericht op informatie en bewustwording. In Nederland zijn er heel veel organisaties die zich inzetten om een eigen traditie levend te houden. Hoe kan de UNESCO conventie hen daar bij helpen? Wat kunnen de organisaties zelf bijdragen? Op 19 maart organiseerde het Nederlands Centrum voor Volkscultuur in het Spoorwegmuseum in Utrecht een bijeenkomst, die vooral bedoeld was voor de mensen uit de praktijk. Voor organisaties die er over denken om een eigen traditie voor de immaterieel erfgoedlijst voor te dragen en willen weten wat er zoal bij komt kijken.

Mensen zetten zich in voor een traditie omdat ze zich er mee verbonden voelen. Ze steken er vaak heel wat tijd in. Om die mensen gaat het UNESCO. In de conventietekst staat namelijk met zoveel woorden dat de plaatselijke gemeenschappen intensief betrokken moeten worden bij het beheer van het eigen erfgoed. Hoe geef je dit vorm in de praktijk? Beleid maken, wereldwijd en nationaal, is één ding. Maar hoe vertaal je het naar het plaatselijk niveau, zeker als je zoveel verwacht van al die plaatselijke organisaties? Wat wordt er precies van hen verwacht? En wat hebben die plaatselijke organisaties er zelf aan, hebben ze er zelf ook wat mee te winnen? Of kost het alleen maar heel veel tijd en moeite? Zoals Ineke Strouken het in haar openingswoord formuleerde: 'Het doorgeven van jullie passie deden jullie natuurlijk al. Ook zonder de UNESCO conventie zorgen jullie ervoor dat jullie traditie niet verdwijnt. De UNESCO conventie is echter een kans. De erkenning als immaterieel erfgoed geeft een traditie glans en status. Deze zal deuren openen en het zal daardoor gemakkelijker worden de traditie levend te houden.'

Studiedag

De praktijk van de UNESCO conventie was de insteek van de bijeenkomst in Utrecht. Het programma bestond uit drie lezingen in het ochtendprogramma. Riet de Leeuw, van het ministerie van OCW, vertelde over de stand van zaken met betrekking tot de Nederlandse ratificatie van de UNESCO conventie. Albert van der Zeijden en Ineke Strouken, beiden verbonden aan het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE), vertelden over wat plaatselijke organisaties kunnen doen: wat wordt er van hen verwacht, hoe kun je het zelf invulling geven? Vervolgens werden twee praktijkvoorbeelden behandeld en kwamen de organisaties zelf aan het woord. Eerst Paul Bastiaansen, van het Bloemencorso in Zundert. Vervolgens Pieter Bult die een voorbeeldproject van de Hindelooper cultuur toelichtte. In het middagprogramma gingen de groepen vervolgens zelf aan de slag, in kleine groepjes. Hen werd gevraagd om na te denken over een safeguardingsplan van de eigen traditie, één van de zaken waar UNESCO om vraagt.

Tekst Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed
Foto's Jan Stads, Nationale Beeldbank

Nieuwjaarsduik in Scheveningen

De stand van zaken nationaal

Nationaal is de goedkeuringswet en memorie van toelichting inmiddels gereed. Nederland zal dus in principe gaan ratificeren, zo vertelde Riet de Leeuw, die als beleidsambtenaar verbonden is aan het ministerie van OCW. Het vorige kabinet had zich hier al voor uitgesproken, bij monde van minister Plasterk, die op 1 december 2009 in een brief aan de Tweede Kamer liet weten dat Nederland 'partij wil worden van deze conventie'. Volgens Plasterk sluit het voornemen aan bij nieuwe opvattingen over cultureel erfgoed. Plasterk plaatste het allemaal in de behoefte aan ankerpunten in een globaliserende samenleving. En aan de behoefte om cultureel erfgoed letterlijk 'tot leven te brengen', iets dat weer

spoort met de wens van het kabinet om zoveel mogelijk mensen bij cultuur te betrekken.

Het nieuwe kabinet en de nieuwe staatssecretaris voor cultuur, Halbe Zijlstra namen het voornemen van het vorige kabinet over. Het immaterieel erfgoed zal een belangrijke plaats krijgen in de hoofdlijnen van het Cultuurbeleid. Volgens Riet de Leeuw staat immaterieel erfgoed dicht bij mensen en geeft het vorm aan identiteit. Verder noemt ze het belangrijk om goede manieren van overdracht te vinden: het gaat erom immaterieel erfgoed door te geven aan toekomstige generaties. Dit impliceert een dynamische opvatting van erfgoed. Erfgoed ligt niet voor eens en voor altijd

vast, maar krijgt steeds opnieuw zin en betekenis in het praktisch handelen van mensen.

Hoe Nederland in de praktijk de implementatie van de conventie zal aanpakken, moet nog nader worden uitgewerkt. Een verplichting op nationaal niveau is dat Nederland één of meer inventarissen samenstelt van immaterieel erfgoed op het grondgebied van de staat. Deze inventaris is bedoeld als instrument om het immaterieel erfgoed zichtbaar te maken, voor bewustwording van het belang van immaterieel erfgoed en voor het waarborgen voor de toekomst. De Nederlandse regering wil aansluiten bij de UNESCO

Safeguarden is het doorgeven van liefde, kennis en vaardigheden van een traditie aan volgende generaties.

verplichting dat zoveel mogelijk wordt samengewerkt met de plaatselijke gemeenschappen. Bij het samenstellen van de nationale inventaris streeft OCW naar een brede benadering door middel van voorstellen of voordrachten van onderop. Daar hoort ook een goed safeguardingsplan bij. Het is de bedoeling dat de nationale inventaris wordt ontsloten via een gebruikersvriendelijke (*online*) inventaris. Behalve de plaatselijke gemeenschappen zullen ook (nationale) experts bij de samenstelling van de lijst worden betrokken. Deze deskundigen moeten waken voor de kwaliteit.

Onderzoek naar beleid bij provincies en gemeenten

Ter voorbereiding van de ratificatie heeft OCW ook al geïnventariseerd welk beleid gemeenten en provincies nu al hebben op het terrein van het immaterieel erfgoed. Dit onderzoek is verricht door bureau Berenschot. Door het cultuurparticipatiebeleid van OCW, waarin volkscultuur één van de peilers is, hebben provincies en

gemeenten al wat bekendheid met het beleidsveld gekregen. De kennis van het UNESCO verdrag blijkt echter bij de meeste provincies en gemeenten nog heel beperkt. Er zijn geen overheden die al bezig zijn met het inventariseren van immaterieel erfgoed. Ook wordt er vaak nog weinig budget voor uitgetrokken. Beleidsdoelstellingen zijn vaak: het bevorderen van sociale cohesie of de versterking van de eigen lokale identiteit. Maar volgens Riet de Leeuw is het beleid nog nauwelijks gericht op de overdracht van kennis en tradities aan volgende generaties. Opvallend noemt ze nog dat grote gemeenten liever niet geassocieerd worden met de term folklore en immaterieel erfgoed een uitstekende vervangende term vinden. Gemeenten en provincies die een eigen karakter willen cultiveren, zetten vaak in op de streekcultuur. In algemene zin is er overigens twijfel over de rol van overheden. Zo hebben sommigen twijfel of het wel een overheidstaak is om tradities in stand te houden. Riet de Leeuw legt de nadruk op het bedenken van strategieën voor het doorgeven van tradities.

Vragen en discussie

De voordracht van Riet de Leeuw riep in de zaal veel vragen en ook discussie op. Enerzijds meer principiële vragen, maar anderzijds ook: wat kunnen de organisaties zelf doen om invulling te geven aan de conventie? Wat komt er bijvoorbeeld op de lijst en wat niet? Nederland kent vele duizenden tradities, 'misschien wel honderdduizend. Komen alleen de tradities op een lijst waar een organisatie zich voor inzet? De Leeuw ziet een speciale taak voor deskundigen om de evenwichtigheid en de diversiteit van de lijst te bewaken. Volgens Vincent Wintermans, van de Nationale UNESCO commissie, vraagt de conventie alleen om diversiteit en is voor de overheid deze diversiteit dus belangrijker dan de afzonderlijke elementen.

Rob van de Laar, van het Carnavalsmuseum in Den Bosch, vroeg naar de voordelen van op een lijst te komen. Hij ziet ook mogelijke bedreigingen, zoals bijvoorbeeld commercialisering en fossilisering van de traditie. Verder vraagt hij aandacht voor de rol van archieven en musea. Musea, zoals zijn eigen carnavalsmuseum, beschikken over heel veel kennis over de geschiedenis. Plaatselijke carnavalsorganisaties doen er dus verstandig aan om met dergelijke instellingen samen te werken.

Koninginnedag

Bea Tilanus, van de Jonkheid in Mheer voelde zich als een kleine mug, waarop nu een groot kanon wordt afgeschoten. 'Wij zijn een kleine vrijwilligersorganisatie. Wat komt er nu weer op ons af vanuit Den Haag en zelfs Parijs?' Plaatsing op de internationale lijst brengt veel papierwerk met zich mee, zo vreest ze. Jaarlijks dient in een rapport te worden beschreven hoe het met de 'safeguarding' staat. Dat kunnen de kleine organisaties niet alleen! Ze vindt het een goed idee om steun te zoeken bij vergelijkbare plaatselijke organisaties, zoals bijvoorbeeld de heemkundekringen, die je kunnen helpen bij het uitzoeken van de geschiedenis. In sommige andere opzichten is de Jonkheid juist weer heel ver: 'de allersterk-

ste kant van de traditie in ons dorp is de rol die jongeren spelen, daarvan zouden andere organisaties veel kunnen leren die juist moeite hebben jongeren te vinden.' Marjan Zoet, van de traditionele sporten en spelen, voegt er aan toe dat de organisaties al hun werk doen uit idealisme en dat ze al de tijd die ze er insteken voor eigen rekening doen. Volgens Ineke Strouken biedt de conventie kansen juist voor kleine organisaties. Het kan bijvoorbeeld de organisaties makkelijker maken om medewerking te krijgen van de gemeenten. En: het label immaterieel erfgoed levert respect en waardering op. Het VIE zal de organisaties zo goed en zo praktisch mogelijk ondersteunen.

Zomercarnaval Rotterdam

Inventariseren en documenteren

Volgens Ineke Strouken biedt de conventie niet alleen als voordeel dat het label immaterieel erfgoed respect en waardering oplevert, waardoor bij de gemeenten ineens deuren voor je open gaan. De conventie dwingt je ook om na te denken over je eigen immaterieel erfgoed en wat je er aan kunt doen om jouw traditie levend te houden voor de toekomst. Het opzetten van zo'n strategie kost natuurlijk tijd en energie en niet iedere organisatie zal deze kans daarom meteen aangrijpen. Anderen zien juist wel kansen en mogelijkheden en ze is blij dat er al zoveel organisaties aanwezig zijn. Ineke Strouken ziet het maken van een safeguardingsplan als een leerproces, waarin de organisaties de stap maken van praktische organisatie naar erfgoedzorgdrager. Door het maken van een

plan, presenteer je je als een organisatie die zich in wil zetten voor zijn erfgoed.

Bij het maken van een safeguardingsplan, past allereerst het in kaart brengen van de traditie. Daarover ging de lezing van Albert van der Zeijden van het VIE. Voor UNESCO staat inventariseren altijd in dienst van safeguarden. Voordat je iets kunt doorgeven, moet je allereerst weten WAT je wilt doorgeven. Wat houdt jouw traditie precies in? Welke kennis en vaardigheden spelen een rol en wat houden die precies in? Als concreet voorbeeld noemde Van der Zeijden het kolven, een middeleeuwse sport die vooral in West-Friesland heel bekend is en daar verweven is geraakt met de plaatselijke streekcultuur. Bij kolven komen heel wat vaardigheden

en technieken om de hoek kijken. Om mee te doen moet je de spelregels kennen. Je moet ook de materiële elementen goed in kaart brengen: hoe moet de kolfbaan zijn ingericht, hoe ziet het slaginstrument eruit, hoe wordt het genoemd? Met sporten als kolven zijn heel wat termen en begrippen verbonden, waarvan UNESCO verlangt dat ze allemaal worden geïnventariseerd, zoals de kliek (het slaginstrument dat gebruikt wordt) of de gummi of sajjetbal. Er hangt ook een hele cultuur omheen, wat is bijvoorbeeld katje frik?

Het in kaart brengen van een traditie is ook het in kaart brengen waar kennis over die traditie voorhanden is. Soms is die kennis slechts in de hoofden van mensen aanwezig. Een gebruik als katje frik is vooral een levende traditie. Maar om het gebruik door te geven aan volgende generaties is het nodig om het gebruik schriftelijk te documenteren en de geschiedenis ervan uit te zoeken. Soms zijn er knelpunten, dan is een bepaalde vaardigheid of kennis nog slechts aanwezig bij een beperkt aantal personen. Dan is het des te belangrijker om die kennis ook schriftelijk vast te leggen door deze personen ernaar te vragen. UNESCO vraagt verder om ook in kaart te brengen door wie de traditie wordt beoefend, welke gemeenschap erachter staat. Tradities kunnen niet bestaan zonder mensen die ze beoefenen. Als de traditie niet meer beleefd wordt door mensen, dan is het een dode traditie.

Allerzielen als immaterieel erfgoed

Voor een belangrijk deel is het een bewustwordingsproces. Dat de eigen traditie ook erfgoed is, waard om voor te zorgen, vraagt soms om een omslag in het denken. Zelf is Van der Zeijden lid van de vereniging De Terebinth, een vrijwilligersorganisatie die zich inzet voor het behoud van begraafplaatsen. Binnen de vereniging zet hij zich in om ook het immaterieel erfgoed op de agenda te krijgen. Van der Zeijden pleit er voor dat De Terebinth zich hard gaat maken voor de traditie van Allerzielen, een traditie die zeer samenhangt met de zorg voor graven en begraafplaatsen en dus met de kerndoelstelling van De Terebinth.

Het is belangrijk om eerst de geschiedenis goed in kaart te brengen. Allerzielen is belangrijk voor mensen, omdat het beleefd wordt als een traditie die al vele generaties meegaat en daarom

ERFGOED UNESCO noemt zes aandachtspunten bij wat geïnventariseerd dient te worden:

1. Identificatie van het betreffende immaterieel erfgoed, inclusief de plek en de gemeenschap die erbij is betrokken.
2. Beschrijving van het betreffende immaterieel erfgoed, inclusief de materiële en immateriële elementen die erbij horen. Onder dit punt wordt verwacht dat je ook iets over de geschiedenis vertelt.
3. In kaart brengen van groepen en mensen die er bij zijn betrokken: de beoefenaren, deelnemers, organisatoren, beheerders.
4. De toestand van het immaterieel erfgoed: levensvatbaarheid en bedreigingen die het uitvoeren in de weg kunnen staan. Ook wordt hier gevraagd naar mogelijke bedreigingen die een doorgeven naar volgende generaties belemmeren.
5. Informatie over hoe, wanneer en door wie dit immaterieel erfgoed is beschreven.
6. Verwijzing naar literatuur of naar bronnen over het gebruik.

verweven is geraakt met de eigen culturele identiteit. Tegelijk zou het een misverstand zijn om te denken dat de traditie van Allerzielen er altijd zo uit heeft gezien zoals wij nu gewend zijn. In de Middeleeuwen werd de traditie vooral nog beoefend in de kerk: het bidden om de zielen van de overledene stond toen nog centraal. Voor De Terebinth is het belangrijk om uit te zoeken wanneer deze oude traditie het karakter kreeg van het verzorgen van de graven. Het is lang niet altijd eenvoudig om de geschiedenis te achterhalen. Mensen die zich hier en nu hard maken voor een bepaalde traditie zijn lang niet altijd deskundig om historisch onderzoek te kunnen doen. Historisch onderzoek is een vak, waarvoor je speciale vaardigheden nodig hebt. Samenwerking met anderen, zoals bijvoorbeeld historische verenigingen, archieven en musea, kan dan raadzaam zijn.

Vervolgens is het zaak om de traditie ook voor de toekomst levend te houden. Van oorsprong gaat het bij Allerzielen om een religieus gebruik. Is er in een tijd van ontkerkelijking nog wel plaats voor een traditie als Allerzielen? Of biedt deze ontkerkelijking mogelijk zelfs kansen voor een nieuwe invulling van een oud gebruik, die

breder kan zijn dan alleen het katholieke bevolkingsdeel? Je zit hier midden in de problematiek van safeguarding.

Elk immaterieel erfgoed vergt een andere aanpak

Elk immaterieel erfgoed heeft zijn eigen problemen, maar ook zijn eigen mogelijkheden en kansen. Volgens Ineke Strouken is één format daarom bijna niet te maken. In ieder geval is het volgens haar duidelijk dat immaterieel erfgoed, juist omdat het om levend erfgoed gaat, een heel andere aanpak vraagt dan het materieel erfgoed. 'Immaterieel erfgoed moet betekenis hebben voor de dragers en die betekenis moet met de tijd meegaan. Zonder mensen die het belangrijk vinden, is het afgelopen.' Nu nog richt het VIE zich vooral op het ondersteunen van erfgoed dat al gedragen wordt door een organisatie. Ze noemt het belangrijk dat ook een ondersteuning wordt opgezet voor erfgoed waarvoor nog geen organisatie is, bijvoorbeeld de levenslooprituelen (beschuit met muisjes, aansnijden van de bruidstaart), dagelijkse rituelen (normen en waarden, culinaire cultuur), de tradities van nieuwe Nederlanders (bijvoorbeeld Surinaamse tradities).

Hoe maak je jouw traditie levensvatbaar voor de toekomst? Vanuit de praktijk, heeft Ineke Strouken geprobeerd een stappenplan te maken, waarbij ze onderscheid heeft gemaakt in twee fases: de voorbereidingsfase en de uitvoeringsfase, fasen die in feite in elkaar overlopen.

De voorbereidingsfase bestaat uit:

1. de traditie en de mensen die er bij betrokken zijn in kaart brengen
2. sterkten, kansen, zwakten en knelpunten analyseren
3. nadenken over de eigentijdse betekenis

Dan komt de uitvoeringsfase, waarin de nadruk ligt op de overdracht naar volgende generaties:

4. knelpunten oplossen
5. bewustwording kweken en de traditie promoten
6. maatregelen nemen voor overdracht van liefde, kennis en vaardigheden

Als voorbeeld noemt Strouken de traditie van het Driekoningen-zingen in Midden-Brabant. Sterke punten zijn: het heeft een boeiende geschiedenis, die vaak al goed gedocumenteerd is in bijvoorbeeld schilderijen uit de zeventiende eeuw. En het is een aansprekende traditie. Kinderen verkleden zich graag als koning en het is heel spannend om in het donker met een lichtje door de straten te lopen.

Zwakke punten zijn dat mensen vaak het verhaal niet meer kennen (secularisatie!) en dat ouders hun kinderen niet meer 's avonds alleen over straat durven laten gaan. Een ander probleem is dat kinderen genoeg eigen geld hebben om snoep te kopen, waarom zouden ze dan nog de moeite nemen om er voor te zingen? Dat zijn de sterke en zwakke punten van de Driekoningen traditie. Waar liggen de kansen? Volgens Strouken is de kernboodschap nog steeds actueel: namelijk het geven aan de armen.

Een safeguardingsplan bestaat uit:

- een sterkte / zwakte analyse van de traditie
- een plan met maatregelen om de traditie levensvatbaar te houden

1. Wat is sterk aan het immaterieel erfgoed?
2. Wat zijn de zwakten / knelpunten?
3. Wat zijn nieuwe kansen?
4. Welke bedreigingen zijn er?
5. Hoe gaat de organisatie de knelpunten oplossen?
6. Hoe gaat de organisatie de kansen benutten?
7. Hoe kunnen nieuwe deelnemers / participanten geworven worden?
8. Is de traditie interessant genoeg voor jongeren? Hoe kan de organisatie de traditie interessanter voor de toekomst maken?
9. Welke activiteiten moeten ontwikkeld worden om de traditie door te geven aan volgende generaties? En hoe denkt de organisatie dat aan te pakken?
10. Stappenplan voor het opzetten van de erfgoedzorg.

Allerzielen in Tilburg

Ineke Strouken noemt het de taak van elke beheerder om na te denken over de hedendaagse betekenis van zijn erfgoed. Vroeger gingen de veranderingen min of meer vanzelf. Nu moet je je daarin actiever opstellen. Ze noemt als voorbeeld het Sint Maartens Beraad, dat in Utrecht een daklozenmaaltijd organiseert. Dat past prima bij Sint Maarten, die een zwak had voor de armen. Ook leggen ze in Utrecht een link met de mantelzorg, door de uitreiking van de mantel van Sint Maarten aan iemand die zich daar bijzonder voor heeft ingezet.

Het levert soms verhitte discussie op. Sommigen vinden dat een traditie puur moet blijven, authentiek. En dus niet al te veel veranderingen kan verdragen. Maar daarmee loop je volgens Strouken het risico dat een traditie musealiseert, slechts nog geschiedenis is. Volgens Strouken is de kracht van heel veel oude feesten juist dat ze altijd zijn meegegaan met de tijd. Zo heeft Sinterklaas zich ontwikkeld van heiligenfeest in de Middeleeuwen, naar kinder-

feest in de zestiende eeuw. En terwijl hij in de negentiende eeuw nog vaak de boemanrol vervulde, heeft hij zich in de jaren vijftig en zestig van de twintigste eeuw ontwikkeld tot een kindervriend. Het verklaart het succes van Sinterklaas. Veranderingen laten zich niet van bovenaf opleggen. Het is daarom, volgens Strouken, altijd belangrijk om goed op de hoogte te zijn van de historische ontwikkeling. Maar immaterieel erfgoed is levend en dynamisch en altijd volop in ontwikkeling.

Overdracht naar volgende generaties

Sterkten moet je uitbuiten. Kansen moet je benutten. Zwakten en knelpunten moet je oplossen. Bedreigingen moet je ombuigen. Als mensen het verhaal niet meer kennen, dan moet je het verhaal opnieuw vertellen. Als ouders hun kinderen niet meer over straat durven laten gaan, dan moet je bijvoorbeeld volwassen groepen laten meelopen of de politie vragen een oogje in het zeil te houden.

Bij de kansen moet je altijd nadenken of de kern een hedendaagse betekenis heeft. Hoe kun je de kern van je boodschap een draai geven die aansluit bij wat voor mensen hier en nu van betekenis is? Ze noemde nogmaals het Driekoningenzingen: kun je het gebruiken om arme kinderen in de derde wereld te helpen of de kas van de vereniging te spekken?

De volgende fase is het vergroten van het draagvlak en dat doe je volgens Strouken door bewustwording en promotie. Vaak gaat het om een lange weg. Mensen moeten er weer trots op worden en het willen koesteren. Eerst moet je de eigen club bewust maken

Bloemencorso in Zundert

van het belang. Vervolgens kun je mensen proberen te winnen door middel van ambassadeurs die enthousiasme kunnen opwekken. Probeer draagvlak te verwerven binnen de plaatselijke gemeenschap, de lokale pers, de plaatselijke middenstand, burgemeester en wethouders. Educatie op scholen hoort zowel bij bewustwording als bij overdracht naar volgende generaties.

Bij overdragen hoeft het niet alleen te gaan van oud naar jong. Strouken: 'Een constante toestroom van ouderen is ook goed.'

Voor sommige tradities kan het aanbevolen zijn om juist ervaren mensen aan te trekken. Dat geldt met name voor traditionele ambachten als paeremessnijden of het Hindelooper schilderwerk, waar je je met name zou kunnen richten op mensen die al over bepaalde ambachtelijke vaardigheden beschikken.

Verder is het volgens Strouken altijd van belang om eerst goed in kaart te brengen hoe de overdracht nu al gebeurt. Als dat nu vooral gebeurt op school, zoals bijvoorbeeld bij het Driekoningen- of het Sint-Maartenzingen, dan kun je die overdrachtvormen proberen te versterken. Leerkrachten kun je voorzien van lesmateriaal. Een lokale omroep kun je vragen om een competitie te organiseren en die live uit te zenden. Maar ook bibliotheken, muziekscholen, de plaatselijke middenstand, of de ouders zelf kunnen een rol spelen. Belangrijk is volgens Strouken dat voor jezelf duidelijk moet zijn welk doel je wilt bereiken en je activiteiten daarop toe te snijden. Wil je dat er meer mensen op afkomen of juist niet? Wil je kennis over een bepaalde vaardigheid overgedragen? Wil je meer vrijwilligers aan je binden? Het vergt allemaal een eigen benadering. Safeguarden is een proces. Het hoeft niet allemaal tegelijkertijd, het kan stapje voor stapje.

Living human treasure

In het middagprogramma werden enkele voorbeelden en projecten door de organisaties zelf gepresenteerd. Paul Bastiaansen vertelde over het Bloemencorso in Zundert. Pieter Bult en Rob Busquet vertelden over een samenwerkingsproject in Hindeloopen, om de plaatselijke Hindelooper cultuur veilig te stellen voor de toekomst.

Rob Busquet liet een prachtige, door hem gemaakte film zien, waarin de Hindelooper schilder Gauke Bootsma centraal stond, die zelf overigens ook in de zaal aanwezig was. Hindeloopen kan bogen op een rijke cultuur, die onder meer tot uiting komt in een eigen dialect, een specifieke klederdracht, maar ook in de karakteristieke Hindelooper schilderkunst. Deze Hindelooper schilderkunst is een ambacht met een rijke geschiedenis. Probleem is: er zijn nog maar heel weinig mensen die het vak beheersen en hoe kun je de kennis en liefde op een nieuwe generatie overdragen? Het zelfde probleem speelt ook in Zeeland, waar het paeremes

maken een ambacht is met een lange traditie. De huidige generatie ambachtslieden wordt echter ouder en er staan nog niet onmiddellijk opvolgers in de startblokken.

De kracht van het project in Hindeloopen is dat veel organisaties mee doen, zoals onder andere het Museum Hindeloopen, het Schaatsmuseum en de plaatselijke volksdansgroep Aald Hielpen. Ook probeert men de plaatselijke bevolking erbij te betrekken. In de voordracht van Pieter Bult lag nog vooral de nadruk op het documenteren van de geschiedenis, die inderdaad bijzonder rijk is. Maar hoe kunnen we de kracht van de traditie in het heden vertalen zodat ook nieuwe generaties zich aangesproken voelen? Met zijn film wil Rob Busquet de rijke traditie in kaart brengen. Hij heeft mensen in beeld willen brengen met een passie. Het gaat niet zomaar om het overdragen van kennis over een ambacht. Het gaat om overbrengen van de wil om het niet verloren te laten gaan. Wereldwijd heeft UNESCO het 'living human treasure' programma ontwikkeld, waar meesterambachtslieden hun kennis en passie overdragen in de vorm van workshops. Is het een manier om ook in Nederland na te volgen?

Corso met de papelepel

Waar in Hindeloopen de overdracht een probleem is, lijkt het bij het Bloemencorso in Zundert wel vanzelf te gaan. Volgens Paul Bastiaansen wordt het corso in Zundert met de papelepel ingegoten. Bij de geboorte van zijn dochter kreeg ze twee kleine lashandschoenen cadeau, en een hamer. Hij wilde er maar mee zeggen: als je in Zundert geboren wordt, dan ben je voorbestemd om mee te doen.

Het bloemencorso in Zundert wordt georganiseerd door de gelijknamige stichting, daarbij geholpen door de buurtschappen, de bloemencommissie en de stichting Corsief. Op de vraag: wat is dan jullie beleid, liet hij een lege dia zien. Het stichtingsbestuur heeft geen beleid, zo vertelde Bastiaansen. Vervolgens vertelde hij een wervelend verhaal over alle activiteiten die zoal werden ondernomen. Van het kindercorso dat in de marge van het grote corso wordt gehouden en dat jaarlijks meer dan duizend kinderen trekt, tot de kinderuurtjes in de tent, die niet alleen gericht zijn om de kinderen al vroeg vertrouwd te maken met het corso maar ook om

Op de bijeenkomst in het Spoorwegmuseum in Utrecht, was er ook een voordracht van twee jongeren vertegenwoordigers bij de UNESCO. Zij hadden onderzoek gedaan naar hoe jongeren tegen immaterieel erfgoed aankijken. Om jongeren er bij te betrekken, begonnen ze niet met een of andere saaie definitie. Daar zijn jongeren niet in geïnteresseerd. Ze wilden het de jongeren zelf laten ontdekken. Leerlingen kregen de opdracht om hun eigen immaterieel erfgoed te fotograferen en er hun verhaal bij te vertellen. De één maakte een foto van zijn favoriete sport voetbal. De ander had speciale herinneringen aan zeilen op de Zwarte Brekken in Friesland. Nog weer een ander liet een foto zien van het bruiloftsfeest van zijn neef in Soedan. Voor nog weer anderen was het geloof belangrijk.

De jongeren denken bij immaterieel erfgoed vooral aan familie, vriendschap en omgeving. Dat is volgens de jongeren vertegenwoordigers van UNESCO het belangrijkste resultaat van hun onderzoek. Hoe kun je hier als immaterieel erfgoedorganisatie bij aansluiten? Wat kun je eruit leren? Met welke onderwerpen en met welke taal kun je jongeren bereiken?

de ouders de vrije hand te geven om aan de eigen wagen te kunnen werken. Bastiaansen noemde ook de Corsoacademie, die onder andere cursussen lasen voor kinderen en cursussen voor ontwerpers in spe organiseert. Ook is een lespakket in ontwikkeling, speciaal voor de basisschool. Bastiaansen benadrukte vooral praktisch te zijn. Laat het verleden niet als een last op je schouders rusten maar juist fungeren als inspiratiebron. Volgens Bastiaansen moet een traditie zich steeds weer vernieuwen om aansprekend te blijven en dan moet je niet al te rigide aan de traditie willen blijven vasthouden. Een traditie moet je volgens hem niet hoeden, maar koesteren, dat vindt hij een betere term.

Wel noemt Bastiaansen het belangrijk om de traditie op een voetstuk te zetten. Laat zien dat het iets bijzonders is, om trots op te zijn. In Zundert hebben ze met het boek *Het geheim van Zundert* een monumentje voor het bloemencorso op willen richten. Niet door de geschiedenis van het corso vast te leggen, hoe belangrijk ook. Maar door de jaarcyclus vast te leggen en te laten zien met hoeveel passie en enthousiasme de mensen uit Zundert het hele jaar door aan hun bloemencorso werken. Daar is waar het volgens Paul Bastiaansen om gaat: het overdragen van een gevoel en van een passie. ▶

Pierepauwen en opkleden

Vlieland – de op een na kleinste Nederlandse gemeente – beleeft voor de tweede keer een Gouden Eeuw. De eerste liep in de pas met de economische bloei waarvan ook elders in Nederland in de zeventiende eeuw sprake was. De huidige Gouden Eeuw heeft alles te maken met de stroom toeristen die jaarlijks het Waddeneiland bezoeken. Zo'n 160.000 mensen maken ieder jaar de oversteek naar Vlieland, waarvan het inwoneraantal rond de 1.100 ligt. Desondanks blijven de Vlielanders zichzelf en houden zij vast aan een aantal geheel eigen tradities.

Tekst Janneke van der Veer

Foto's Jan Houter, Berend Hazenberg/Vliezler

Op Vlieland wordt het oude jaar met veel lawaai verjaagd.

Vlieland is vanuit het westen gerekend het tweede bewoonde Nederlandse Waddeneiland. Door de watersnood van 1287 werd Vlieland gescheiden van het Friese vasteland. Dit maakte deel uit van het proces waardoor de Waddenzee werd gevormd. Er is slechts één dorp: Oost-Vlieland. Vroeger was er nog een tweede dorp: West-Vlieland. Van dit dorp werden in 1736 de laatste huizen ontruimd, nadat het tientallen jaren geteisterd was door overstromingen. Vlieland behoort bij de provincie Friesland. Tot 1942 hoorde het eiland echter bij Noord-Holland, evenals

Terschelling. De Duitsers veranderden dit en deelden de eilanden in bij Friesland, een wijziging die niet is teruggedraaid.

Hoewel Vlieland nu dus een Fries waddeneiland is, wordt er geen Fries gesproken. Het oorspronkelijke dialect van Vlieland, het Vlielands, sluit vooral aan bij de dialecten van Noord-Holland. Kenmerkend voor Vlieland zijn de rust, de rijke natuur en de overzichtelijkheid. Wie eenmaal het eiland heeft bezocht, komt er graag terug. Sommige gasten komen er al meer dan vijftig jaar.

Jan van Vlieland

Jan Houter, die onder de naam 'Jan van Vlieland' de grote promotor van het eiland is, woont sinds 1951 op Vlieland. Als kind werd hij al gegrepen door de geschiedenis van het eiland. 'Vanaf m'n negende ben ik op zoek naar alles wat met de historie en folklore van Vlieland te maken heeft. Ik liep bijvoorbeeld vaak op het wad te zoeken naar sporen uit het verleden.' Later ging hij in archieven speuren, in binnen- en buitenland. 'Door de vroegere handelscontacten zijn over de hele wereld documenten te vinden die te maken hebben met Vlieland. Ik wil alles weten, elk snippertje papier over Vlieland wil ik zien.' Zijn passie voor het onderzoeken van dergelijke officiële stukken is groot, maar nog meer lijkt hij geïnteresseerd in het leven van gewone mensen in vroeger tijden. 'Ik wil weten hoe het was, hoe mensen leefden, zowel in het verre als in het meer recente verleden.'

Om die reden praat hij graag met oudere Vlielanders, zoals de 93-jarige Gep Schouwenburg-Den Hartog. 'Zij is vaak mijn vraagbaak', vertelt Houter, die in 2010 samen met historicus Anne Doedens het boek *Vlieland: een Nederlandse geschiedenis* publiceerde. 'Daarmee kwam een jongensdroom uit', vertelt de Vlielandse auteur, 'ik heb altijd al graag een boek over de geschiedenis van Vlieland willen schrijven.' Dat boek is er nu. Daarnaast zijn er de vele artikelen die hij over het eiland heeft gepubliceerd, vooral in *Vlieland Magazine*, het informatieve kwartaaltijdschrift dat hij twintig jaar geleden heeft opgericht. Het blad is onder meer gevuld met artikelen over belevenissen van meer en minder bekende Vlielanders uit heden en verleden. Ook de nog levende tradities komen er veelvuldig in aan bod.

Eerbied voor de overledenen

Eén van meest bijzondere tradities op Vlieland is de wijze waarop men de laatste eer bewijst aan overledenen. 'Gasten op Vlieland die getuige zijn van een begrafenis, krijgen er vaak kippenvel van', vertelt Houter. 'Een half uur voor de begrafenis worden alle vlaggen in het dorp weggehaald, de winkels gaan dicht, de terrassen weg, de lichten gaan uit en de gordijnen dicht. Vlieland rouwt.'

Terwijl de klok begint te luiden, gaat de stoet vanaf de aula in verzorgingshuis De Uiterton lopend via de Dorpsstraat naar de

'Piere Piere Pauwen, Jongens en meisjes gaan trouwen...'

protestantse kerk, waar de afscheidsplechtigheid plaatsvindt. Bij het huis van de overledene wordt dikwijls een minuut halt gehouden. De stoet wordt voorafgegaan door politie, die er op toeziet dat de mensen die op straat zijn, zich terughoudend opstellen. 'Ingrijpen is zelden nodig', aldus Jan Houter, 'de stille stoet met de rijdende baar maakt zo'n indruk dat fietsers als vanzelfsprekend afstappen en voetgangers aan de kant gaan. Veel mensen nemen uit eerbied ook hun hoofddeksel af.' Bij de kerk stellen de politieagenten zich bij de deur op en salueren. Daarna gaat iedereen naar binnen. Zowel gelovigen als niet-gelovigen worden vanuit de kerk begraven. Dat de kerk bij de totale bevolking een belangrijke plaats heeft, blijkt ook uit het feit dat er sinds 2009 burgerlijke huwelijken worden gesloten. Bovendien worden er vele niet-kerkelijke culturele activiteiten georganiseerd.

Burenhulp

Niet alleen de begrafenis zelf is bijzonder, ook alles wat er aan vooraf gaat. 'Als iemand is overleden, wordt de begrafenis-

commissie hiervan op de hoogte gesteld', vertelt Houter, 'die commissie bestaat uit vrijwilligers. Zij regelen in overleg met de familie de begrafenis en staan deze in die dagen met raad en daad bij.' In 1964 werd de begrafeniscommissie opgericht. Daarvóór was het de traditie dat twee vrouwen huis aan huis gingen om 'aan te zeggen'. Zo werden de Vlielanders op de hoogte gebracht van het overlijden van een dorpsgenoot. Ook hoorden ze wanneer de begrafenis zou plaatsvinden. Voor deze aanzegsters, die 'zwarte roeken' werden genoemd, was het een bijverdienste: bij elk huis waar werd aangezegd, kregen ze wat geld. Een verschil met vroeger is verder dat er nu een rijdende baar is, terwijl vroeger de kist gedragen werd. 'Op de schouders', vertelt Jan Houter, die zelf diverse keren drager is geweest. 'Ook de dragers zijn hier altijd vrijwilligers.'

Op Vlieland houden ze hun eigen tradities in ere.

Overigens is begraven worden op Vlieland voorbehouden aan mensen die minimaal vijf jaar op het eiland hebben gewoond. 'Op een bepaald moment kwamen er steeds meer begrafenissen van mensen van de wal die door veelvuldig bezoek een sterke band met Vlieland hadden gekregen. Dat liep nogal uit de hand. Daarom is deze regel in gesteld.'

Dat de Vlielanders veel waarde hechten aan hun manier van begraven en deze traditie in ere willen houden, blijkt ook uit het feit dat in elke informatiekrant over het eiland hierover een mededeling wordt opgenomen. Gasten zijn daardoor bij voorbaat op de hoogte van de gang van zaken bij een eventuele begrafenis.

Pierepauwen

Een geheel andere traditie is het zogenaamde 'pierepauwen'. Terwijl in veel andere plaatsen in Nederland kinderen op 11 november in verband met het vieren van Sint Maarten met een

lampion langs de huizen gaan en getrakteerd worden op snoep, gebeurt dat op Vlieland op 2 november.

'Dit gebruik dateert uit de Franse tijd, dus rond 1800', aldus Houter, 'er was toen een Frans detachement op Vlieland. Deze Franse soldaten lieten de Vlielandse kinderen op 2 november met lichtjes door het dorp gaan. Het woord 'pierepauwen' verwijst naar deze herkomst. Het is namelijk afkomstig van 'Pierre et Paul', het Franse lichtfeest dat op 2 november rond de apostelen Petrus en Paulus werd gevierd. Tegenwoordig wordt dat feest nog op het platteland in Frankrijk gevierd. Waarschijnlijk is er een relatie met Allerzielen dat ook op 2 november is.'

Opvallend is dat het pierepauwen alleen op Vlieland voorkomt. Op de andere Waddeneilanden en ook elders in Nederland is het feest niet bekend. Tegenwoordig hebben de kinderen papieren lampions waarin kaarsjes branden. Vroeger werden er ook andersoortige lampions gebruikt. 'Die werden bijvoorbeeld gemaakt van een uitgeholde kokosnoot die op het strand was aangespoeld. Of men had een uitgesneden sigarenkistje of een uitgesneden grote aardappel waarin een kaarsje was gestoken.'

Net als bij Sint Maarten zingen kinderen bij het pierepauwen liedjes.

Piere Piere Pauwen

Jongens en meisjes gaan trouwen

Jongens met een wit overhemd aan

En meisjes met witte mouwen

Een variant daarop is:

Piere Piere Pauwen

Klaas en Fijtje gaan trouwen

Klaas met een wit overhemd aan

Fijtje met witte mouwen

Dit laatste zongen de kinderen vroeger als ze bij een huis kwamen waar een dochter of zoon op punt van trouwen stond. Dan werden de namen van het bruidspaar ingevuld. Overigens is niet bekend in hoeverre er een relatie is tussen pierepauwen en trouwen. Af en toe zingen de kinderen tijdens het pierepauwen ook een Sint

Jaarlijks vindt op 1 mei op Vlieland een groot vreugdevuur plaats.

Maarten-liedje. Houter: 'Dat is meegebracht door mensen van de wal die hier zijn komen wonen. Een aantal van hen kende het Sint Maarten-feest. Behalve het pierepauwenlied zongen zij dan ook wel eens een Sint Maarten-liedje.'

Meibrand

Op 1 mei vindt ieder jaar op de Waddendijk op Vlieland een groot vreugdevuur plaats, de Meibrand, vroeger ook wel Meitjebrand

genoemd. Gep Schouwenburg-Den Hartog kent dit gebruik nog uit haar jeugd, begin twintigste eeuw, maar vermoedelijk is de traditie al veel ouder. Weken van te voren is men onder toezicht van Gemeentewerken bezig met het opbouwen van de brandstapel. 'Iedereen mag er storten', vertelt Houter. 'Na de Tweede Wereldoorlog is de meibrand korte tijd verboden geweest met de Dag van de Arbeid, maar die relatie verdween spoedig. Vlieland is nooit zo 'rood' geweest.'

De welhaast professionele vermommingen zorgen bij het opkleden voor onherkenbaarheid.

Opkleden

Op alle Waddeneilanden zijn tradities rond Sinterklaas bekend. Op Terschelling heeft men *Sunderum*, op Texel *Ouwe Sunderklaas*, op Schiermonnikoog *Klozum* en op Vlieland is er het zogenaamde *opkleden*. 'Niet alleen de naam verschilt per eiland', vertelt Houter, 'er zijn ook inhoudelijke verschillen. Ieder eiland geeft er zijn eigen invulling aan. Verder is op Vlieland de traditie het meest geliberaliseerd, dat wil zeggen dat hier ook vrouwen mogen meedoen.' Opkleden is al een oude traditie. Uit de literatuur blijkt dat men het zo'n 350 jaar geleden, weliswaar in een andere vorm, ook al kende.

Wat is opkleden? Op de avond van Sinterklaas – 5 december en als dat een zondag is op 4 december – verkleedt een groot aantal Vlielanders zich. Meestal stelt men iets voor dat aansluit bij de actualiteit. Vroeger werden maskers gebruikt, tegenwoordig is schmink het middel om onherkenbaar te worden. De verklede mensen gaan de huizen binnen waarvan de deur openstaat. 'Meestal zijn er zo'n zestig huizen in de dorpskern waarbij dat het geval is', vertelt Houter. 'Eenmaal binnen krijgen de verklede mensen iets te drinken en te eten aangeboden en verder is het de bedoeling dat de bewoners van het huis raden wie er achter de vermomming schuilgaat. Dat gebeurt door het stellen van vragen.

Ken je mij? Ken je mij van vroeger? Enzovoort. Die vragen worden alleen door mimiek en gebaren beantwoord. Anders zou een stem iemand kunnen verraden.' Om 23.00 uur vindt vervolgens in Grand Café De Oude Stoep het demasqué plaats. 'Een feest waar veel Vlielanders naar uitkijken', aldus Houter.

Wie doen ermee aan het opkleden? 'Zoals gezegd, waren dat vroeger alleen de mannen. Als er toch een vrouw was die zich verkleedde, werd zij gepakt en voor de verdere avond aan een boom in de straat vastgebonden. Sinds de Tweede Wereldoorlog is dat op Vlieland afgeschaft en mag iedereen meedoen. Ook kinderen kunnen meedoen met opkleden. Zij gaan om zeven uur de straat op. Daarna is het de beurt aan de volwassenen.' Gasten die op Vlieland verblijven, zijn trouwens welkom om te kijken, maar het is niet de bedoeling dat ze meedoen. 'Je moet wel een paar jaar op Vlieland hebben gewoond voordat je kunt meedoen. De mensen moeten je een beetje kennen, anders kan er niet geraden worden.'

Begrafenisstoet van een oud-lid van het Vlielands Fanfarecorps. Politie voorop, dan twee vrijwilligers van de begrafeniscommissie, daarna leden van het Fanfarecorps naast de baar. Later heeft het corps bij het graf gespeeld.

Op Vlieland wordt overigens met Sinterklaas ook gewoon pakjesavond gevierd. 'Maar op een ander moment, bijvoorbeeld de avond ervoor of erna.'

Wat de historische achtergrond van het opkleden is, kan Jan Houter niet zeggen. Ook mevrouw Gep Schouwenburg-Den Hartog moet het antwoord op deze vraag schuldig blijven. Vroeger werd nogal eens aan een voorchristelijke achtergrond gedacht, maar daarvoor is geen enkel bewijs.

Het oude jaar verjagen

Nog een tamelijk jonge traditie heeft te maken met de viering van Oud- en Nieuwjaar. Om twaalf uur 's nachts rijdt een grote groep brommer-, motor- en quadrijders door het dorp om het oude jaar

Bij iedere begrafenis loopt de politie voorop. Bij het binnengaan van de kerk salueren de agenten voor de overledene.

te verjagen. Daartoe hebben zij hun knalpotten gedemonteerd zodat de maximale hoeveelheid herrie kan worden geproduceerd. 'Deze traditie is in de jaren zestig ontstaan', vertelt Houter, 'toen er steeds meer bromfietsen kwamen. Het is een enorm lawaai, maar alles gaat heel gedisciplineerd. Zo is de afspraak dat er van tevoren geen druppel alcohol wordt gedronken. Iemand die zich daar niet

eeuw ook al. Toen werd lawaai gemaakt met gewerschoten. Dikwijls werd dit vanwege het brandgevaar via gemeentelijke verordeningen verboden. 'Expresselijk is het verboden het Nieuwe Jaarschieten, hetzij met Geweeren, Pistoolen en daartoe bereide sleutels en het werpen van Voetzoekers of andere Vuurwerken.' Het gebruik bleek echter onuitroeibaar.

Een traditie rond Oudjaar die al een jaar of vijftien is verdwenen, is het zogenaamde 'slepen'. Alles wat los en vast zat, werd door jongelui meegenomen en naar een andere plek gesleept. Daar kon de rechtmatige eigenaar het dan weer ophalen, vaak na een tijdje zoeken. De meeste Vlielanders zorgden er echter wel voor dat hun bezittingen vast zaten of binnen stonden. Het was overigens de sport om iets bijzonders te 'slepen'. Dat lukte onder meer in de jaren negentig toen de jongeren er in slaagden om met een oud pantservoertuig van het leger door het dorp te rijden. Dit stond als schietdoel op de Vliehors, de enorme zandvlakte aan de westkant van Vlieland.

Gastvrijheid

Vlielanders zijn gastvrij. Iedereen is welkom en mag meegenieten van al het moois dat het eiland te bieden heeft. Waar nodig zijn er regels, maar wel zo min mogelijk. Zo kan men er op veel plaatsen vrij wandelen in de duinen en is het plukken van cranberry's door particulieren gedurende een bepaalde periode toegestaan. Ook bij het beleven van de tradities zijn gasten welkom. Zo lang waarden als stilte, rust, eenvoud, respect voor elkaar en de natuur niet in het gedrang komen, kan er veel op Vlieland. ▶

aan houdt, wordt van deelname in de daaropvolgende jaren uitgesloten. De route van de brommers ligt altijd vast. Men vertrekt bij de aanlegsteiger van de veerboot, gaat door de Dorpsstraat, dan de Badweg op tot hotel Seedyun, daarna dezelfde route terug. Om half een is alles afgelopen. 'Op het spektakel komen vele toeristen af. 'Met Oud en Nieuw is er geen bed meer vrij op Vlieland', aldus Houter.

Het verjagen van het oude jaar – of het verwelkomen van het nieuwe jaar – door middel van herrie is overigens een gebruik dat al een langere traditie heeft. Dat gebeurde in de zeventiende

Vlieland groet z'n gasten.

Achter de muziek aan

In de wereld van het cultureel erfgoed neemt muziek een bijzondere plaats in. Door het immateriële karakter van de muziek zelf en de diversiteit aan dragers ervan is het moeilijk om vat te krijgen op het onderwerp. Het materiële deel van het muzikaal erfgoed bestaat uit veel verschillende zaken als perkamenten bladmuziek, oude of juist digitaal aangestuurde muziekinstrumenten, maar ook

platen, cd's en dergelijke. Een extra lastig kantje is dat alle uitvoeringen weer anders zijn, dus welke moet je behouden?

Om dit moeilijk in kaart te brengen gebied een stevige bodem te geven heeft het Vlaams Muzikaal Erfgoedinstituut Resonant in samenwerking met het Nederlands Muziek Instituut een handboek samengesteld. Daarin zijn artikelen samengebracht van vijfentwintig Nederlandse en Vlaamse auteurs, die ieder vanuit hun eigen invalshoek bezig zijn met het muzikaal erfgoed. 'Achter de muziek aan' is bedoeld voor iedereen die op een of andere wijze betrokken is bij muzikaal erfgoed, als een overzicht van verschillende visies op de benadering van het behoud ervan. Er wordt ingegaan op het wettelijk kader, op de bronnen zelf natuurlijk, de bewaarplaatsen, de ontsluiting, behoud en conservering.

De schat aan muziek loopt van gregoriaans tot popmuziek en wordt bovendien dagelijks ruim aangevuld. Vlaanderen en Nederland hebben veel gemeenschappelijk, de taal en een deel van de muziek, maar verschillen qua benadering van het behoud ervan.

Immaterieel erfgoed

Interessant is dat in het boek ook aandacht is voor het immateriële aspect, waarbij uitgebreid wordt ingegaan op de UNESCO-

conventie. Deze conventie, die speciaal is gewijd aan immaterieel erfgoed, maakt het noodzakelijk om ook te kijken naar mensen, die immers de uitvoerders én overdragers zijn van de muzikale erfgoedschatten. Ellen Kempers is één van de auteurs van dit onderdeel van het boek. Zij benadert het vraagstuk van de museologische kant. Daarbij wijst zij bijvoorbeeld op het belang van objecten die als 'getuige' beschouwd kunnen worden van bijvoorbeeld de ideeën en intenties van een componist. Een geheel eigen plaats heeft de traditionele muziek, volksmuziek, vanwege de voornamelijk mondelinge overlevering.

Juist het willen behouden van van dergelijk volkscultureel erfgoed kan het karakter ervan veranderen, stelt Kempers, omdat 'levende tradities per definitie niet kunnen worden gefixeerd, ook niet als ze met uitsterven worden bedreigd'. Zij constateert dat tot nu toe het immaterieel erfgoed vooral op de kaart is gezet door organisaties die zich in Vlaanderen en Nederland bezighouden met volkscultuur. De volkscultuur heeft, aldus Kempers, recentelijk een geheel nieuwe betekenis gekregen en is ontdaan van haar negatieve imago. Maar bij het waarborgen ervan moet ervoor worden gewaakt dat dit levende erfgoed zijn dynamiek niet verliest door 'er een hek omheen te zetten'. Het is de belangrijkste uitdaging van de UNESCO-conventie.

Theoretisch kader

Met 'Achter de muziek aan' hopen de samenstellers een begin te maken met een platform voor een serieus beleid en een proces van bewustwording te stimuleren. Het moet een instrument zijn voor vakspecialisten, beleidsmakers, onderzoekers en belangstellenden om hun eigen muzikaal erfgoedactiviteiten te toetsen aan een breder theoretisch kader.

Maarten Beirens, Ellen Kempers en Heidi Moyson (red.), *Achter de muziek aan, Muzikaal erfgoed in Vlaanderen en Nederland*. Gezamenlijk project van Resonant Vlaams Muzikaal Erfgoed en het Nederlands Muziek Instituut (Leuven/Den Haag 2010) ▶

Javaans-Surinaamse tradities

De Javaanse immigranten namen een schat aan tradities mee naar Suriname en Nederland, zoals: *adat*, het geheel van sociale omgangsvormen en tradities, de taal, kleding, muziek, dans en kookgewoonten. De nieuwe omgeving en de tijd hebben hierop vanzelfsprekend hun invloed gehad. Het Javaanse culturele erfgoed dreigt voor een deel vergeten te raken. Niet iedereen legt zich hier bij neer.

Tekst Jolly van der Velden
Foto's Inge de Groot, Loes Resodikromo

Aankomst Javaanse contractarbeiders in Suriname

De arbeidsomstandigheden waren zwaar en de beloning mager.

Ruim honderdtwintig jaar geleden, op 9 augustus 1890, kwam het eerste schip met 94 Javanen aan in Paramaribo. Ze hadden allemaal een overeenkomst om vijf jaar als contractarbeider op een plantage te werken. Daar was, na de afschaffing van de slavernij, dringend behoefte aan arbeidskrachten. De overtocht was zwaar, veel mensen werden ziek of overleden zelfs aan boord. Tot aan 1939 zijn er ongeveer 33.000 Javaanse contractarbeiders naar Suriname gegaan. Hun motivatie om deze stap te zetten was doorgaans een betere –financiële – toekomst. De migratie stopte door het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog.

Aanvankelijk was het verblijf in het nieuwe land op zijn zachtst uitgedrukt niet gemakkelijk. Op de plantages waren de werkomstandigheden slecht en er werden karige lonen uitbetaald. In sociaal opzicht viel het ook niet mee; in het algemeen werd er door de overige bevolkingsgroepen op de Javanen neergekeken. Na afloop van de contractperiode was terugkeer naar Java in veel gevallen niet mogelijk, bijvoorbeeld door gebrek aan een retourboot. Of men besloot zelf om te blijven.

In de jaren zeventig kwam er een nieuwe migratiestroom op gang. Zo'n 22.000 Javaanse Surinamers kwamen naar Nederland, omdat ze verwachtten dat de onafhankelijkheid van Suriname ongunstig voor hen zou zijn.

Verhalen optekenen

Om de verhalen van de 'gewone' Javaanse Surinamers die een migratie hebben meegemaakt veilig te stellen, is er onlangs een boek verschenen en een website gepresenteerd. Het boek *Migratie en cultureel erfgoed: Verhalen van Javanen in Suriname, Indonesië en Nederland* is een gezamenlijk project van STICHJI (Stichting Comité Herdenking Javaanse Immigratie) en het KITLV (Koninklijk Instituut voor Taal, Land- en Volkenkunde). In het boek zijn twaalf levensverhalen opgetekend.

STICHJI is een organisatie die zich inzet voor onderzoek naar en het vastleggen van het erfgoed en de geschiedenis van de Javaanse Surinamers. Voor STICHJI ligt het belang van het boek in het veilig stellen van het haast onbekende terrein van de meer-voudige migratiegeschiedenis van de Javanen en de gevolgen die dat heeft gehad op hun leven en cultuur.

Henk Schulte Nordholt van het KITLV zegt over dit project: 'Het zijn verhalen van mensen die op reis zijn, en verhalen zijn intieme reisgenoten. Ze markeren het belang van cultuur en verbinden mensen met andere mensen. Ze vormen het stiksel waar de samenleving mee aan elkaar hangt.'

Getal zeven

Een belangrijk element van de Javaanse cultuur is het houden van een *slametan*, een gemeenschappelijke feest- en offermaaltijd op religieuze gronden. Een *slametan* kan passend zijn bij elke fase van de levenscyclus: bij een zwangerschap, een huwelijk, een besnijdenis, een begrafenis, na het behalen van een belangrijk examen, bij een verhuizing of voor het welzijn van het dorp.

Mevrouw Ibu Djainem Moeridjan is spiritueel begeleider, *dukun*, bij levenslooppmomenten. Zij heeft dit werk in Suriname gedaan en ondanks haar hoge leeftijd is zij hier nog actief op dit gebied. 'Sommige Javanen hebben mij nog steeds nodig,' zegt ze.

Mystiek en symboliek zijn onlosmakelijk met de Javaanse cultuur verbonden. Veel van de rituelen die een *dukun* begeleidt en uitvoert zijn symbolisch. Het getal zeven speelt een grote rol, het is een magisch getal.

Gamelan,
een oude
muzikale
traditie

Rituelen bij zwangerschap en geboorte

Ibu Moeridjan vertelt dat als een vrouw voor het eerst zwanger is, er in de zevende maand een ceremonie wordt gedaan die *mitoni* heet. Een onderdeel van haar taak hierbij is het klaarmaken van zeven symbolische gerechten.

Het eerste gerecht is rijstepap, die het sperma van de man symboliseert. Het tweede is kale rijst en het derde rijst met groente zonder al te veel smaak. De rijst wordt gekookt in een zakje gemaakt van gevlochten palmbblad, die de baby in de baarmoeder symboliseert. Hierbij hoort ook dat de ouders elkaar vergiffenis schenken voor eventuele misstappen. Het vierde gerecht bestaat uit verschillende soorten lekkers bij elkaar en het vijfde is een vruchtensalade met sambal, *rujak*. De salade heeft allerlei soorten smaken ineen, als symbool voor de veelzijdigheid van het leven: pittig, bitter, zuur, zoet. Men gelooft dat als het zoet de boventoon voert de baby een meisje is. Het zesde gerecht dat zij bereidt bestaat uit jonge cocosbladeren, gevuld met 'van alles'. Dit gerecht wordt verdeeld onder de ouderen van het dorp of binnen de familie; een verzoek aan hen om de ongeboren baby te zegenen en te behoeden voor mogelijk onheil.

Het zevende gerecht is een offermaaltijd; vijf soorten rijstepap op schoteltjes. Het zijn gebeden voor als de baby geboren wordt: een gebed voor de kracht van de baby, voor de navelstreng, voor de

beschermengel, voor het bloed, en voor de wens dat de baby gezond mag blijven.

Het echtpaar wordt ook gebaad, waarbij de aanstaande moeder zeven keer in een andere *sarong* wordt gewikkeld. 'Tegenwoordig wordt het niet altijd meer zo uitgebreid gedaan,' zegt *Ibu* Moeridjan. 'Het wordt niet altijd meer zo belangrijk gevonden en men wil er soms ook niet zo veel aan uitgeven.'

Nadat de baby is geboren wordt er door de *dukun* een *among-among*, een *slametan* georganiseerd en nog een op de vijfde dag als het stompje van de navelstreng is afgevallen; om de beschermengel van de baby gunstig te stemmen en om God vergeving te vragen.

35 dagen

'Elke 35 dagen kun je *among-among* maken, dat is een *weton*,' zegt *Ibu* Moeridjan. 'Dat is eigenlijk je verjaardag en dat kan jaren doorgaan. Maar in Nederland wordt dat niet meer zo uitgebreid gedaan, alle kinderen zitten toch op school.' Er is niet zoveel tijd en aandacht meer voor.

Na 35 dagen worden de baby's door de *dukun* geschoren, zowel de jongens als de meisjes. De eerste haren, nagels en de gedroogde navelstreng worden bewaard.

De meerderheid van de Javaanse Surinamers is moslim, maar deze rituelen zijn geen puur islamitische gebruiken. Ze stammen uit de oude Javaanse levenswijshoud, de *kejawan*, waarin animistische, hindoeïstische, boeddhistische en islamitische invloeden terug te vinden zijn.

'Nemoni' huwelijksceremonie

Vroeger arrangeerden de ouders de huwelijken. *Ibu* Moeridjan bijvoorbeeld trouwde op haar veertiende met een man die zij daarvoor nog nooit had gezien. Tegenwoordig kiezen de mensen zelf en een partner buiten de Javaanse gemeenschap is al lang geen uitzondering meer. Er wordt in Nederland op westerse wijze getrouwd, maar er zijn vaak nog traditionele elementen aanwezig. De instemming van de ouders is nog steeds belangrijk. Een huwelijk is meer dan een verbintenis tussen twee individuen; het verbindt ook families. Deze nieuwe familierelatie wordt *bésan* genoemd.

Ik voel me een Javaan, net als mijn ouders

Op het huwelijksfeest heeft de *dukun* de touwtjes in handen. Zij zorgt ook voor de *sajén*, kleine offers van voedsel aan de voorouders.

Vóór de huwelijksplechtigheid wordt er een feestavond gehouden, *midadaréni* in het ouderlijk huis van het meisje. De aanstaande bruidegom is hierbij niet aanwezig. Er wordt een *slametan* gehouden en na afloop daarvan gaat de aanstaande bruid stil in de kamer zitten tot middernacht. Er wordt geloofd dat er een engel bij haar komt, waardoor zij mooier wordt dan ooit. Tijdens deze bijeenkomst wordt ook de *kembang mayang*-ceremonie gehouden. Hierin staat een groot bloemstuk centraal dat volgens bepaalde regels is gemaakt, meestal door een oudere man. De bloemen zijn een symbool voor de maagdelijkheid van de bruid en bruidegom. De moeder van de bruid 'koopt' het bloemstuk van de maker. 'Dit mag maar één keer gedaan worden,'

wayang
pop

Traditioneel Javaans huwelijk

benadrukt *Ibu* Moeridjan. 'Als je voor een tweede keer trouwt, heb je al die dingen niet meer.'

Het paar trouwt doordeweeks voor de wet, maar zaterdag is de echte trouwdag. Dan wordt het bruidspaar opgemaakt en aangekleed. Tijdens deze voorbereidingen mogen ze elkaar niet zien. Als ze allebei op de plaats van bestemming aangekomen zijn, brengt de moeder van de bruid het paar bij elkaar met behulp van een *slendang*, een doek. Vervolgens krijgen ze elk een aan elkaar geknoopt *suruhblad*, dat ze naar elkaar toegooien. Dit betekent dat ze elkaar kennen, elkaar hun hart geven en elkaar vertrouwen. Daarna wast de bruid de voeten van haar man. De *dukun* zegt dan iets als: 'Ik laat jullie hier staan als twee mensen. Jullie willen samenleven, dan moeten jullie samen lopen en alles goed regelen.'

Dat jij de voeten van je man wast, betekent niet dat je minderwaardig bent. Vertrouw elkaar en leer je hart te begrijpen.'

Ceremonies bij het overlijden

Als iemand is overleden zijn er twee manieren van afleggen. De meest traditionele is het in katoenen lappen wikkelen van het lichaam. Daarvoor wordt wel zevenentwintig meter katoen gebruikt. De andere manier is de dode te kleden in zeven lagen kleding.

Na het overlijden wordt er gebeden. Belangrijk is dat de overledene goed wordt overgedragen aan de Almachtige. Iedereen doet daaraan mee: familie, burens en vrienden. Er wordt in het Javaans bij gezongen.

Na het overlijden zijn er ook op andere dagen rituelen, bijvoorbeeld op de honderdste dag. Dan wordt er weer gezamenlijk gegeten en gebeden. 'Opdat de weg naar de eeuwigheid zo breed en zo rein mogelijk mag zijn.'

Muziek

De *gamelan*, een combinatie van verschillende slaginstrumenten, is al eeuwenlang een belangrijke muzikale traditie op Java. De *gamelan* die in Suriname te horen is, is behoorlijk beïnvloed door de Surinaamse en Caribische muziek. Het is veel ritmischer en vuriger dan de oorspronkelijke Indonesische versie. Niet alleen het ritme is anders, de klank is dat ook. Het klinkt wat rauwer. De Javanen hadden in Suriname aanvankelijk geen beschikking over brons en koper, maar moesten de instrumenten maken van ijzer of staal. Door de omstandigheden en invloeden is er authentieke Javaans-Surinaamse muziek ontstaan.

Dit geldt ook voor moderne muziek. Door de jaren heen is er de populaire *Suri Pop Jawa* ontstaan, een mengsel van Javaanse, Afro-Surinaamse, Latijns-Amerikaanse en Caribische ritmes.

Wajang, een Javaanse theatervorm

Een wajangvoorstelling wordt altijd begeleid door een gamelanorkest. Wajang is een poppenspel, het wordt ook wel schimmenspel genoemd. De verhalen die worden uitgebeeld zijn gebaseerd op de Indiase heldendichten de *Ramayana* en de *Mahabharata*. De eerste vermelding van wajang dateert uit de tiende eeuw.

Dansen is een cultuuruiting die heel hoog staat aangeschreven.

Een wajangvoorstelling wordt in principe gegeven bij levenslooptmomenten en wordt vaak gecombineerd met een *slametan*. De poppenspeler heet een *dhalang*. In Indonesië is de wajang nog steeds populair, in Suriname steeds minder. In Nederland nog minder; onlangs moest er voor een voorstelling een *dhalang* uit Suriname worden overgevlogen, omdat er hier geen een meer te vinden was.

Er zijn verschillende soorten wajang. Wajang Kulit, gespeeld met platte leren poppen, staat vermeld op de Lijst van Meesterwerken van het Orale en Immateriële Erfgoed van de Mensheid van Unesco.

Javaanse dans

Loes Resodikromo is voorzitter van de Stichting Javaanse Danskunst *Budoyo Mekar Sari*. Zij heeft de dansschool in 1995 opgericht omdat zij de Javaanse danscultuur in ere wil houden en wil uitbreiden.

Zij zegt: 'Ik vind dansen heel belangrijk. Het is een cultuuruiting die heel hoog bij ons staat aangeschreven en goed ontwikkeld is. Op Java zijn meer dan driehonderd dansen bekend. Tegenwoordig zijn er natuurlijk nieuwe choreografieën.'

Ooit, vóór 1900, werd er alleen binnen de muren van het paleis van de sultan gedanst. Gasten werden er met een dans ontvangen. Er werd bovendien alleen gedanst door adellijke personen, voor wie dansen een verplicht onderdeel van de opvoeding was. In de klassieke Javaanse dansen zijn nog invloeden van het hindoeïsme terug te vinden, dat vóór de islam de algemene godsdienst op Java was.

Vele eeuwen later heeft de cultuur van Suriname ook invloed gehad.

'Suriname en Indonesië worden gemixt,' zegt Loes Resodikromo. 'De basistechniek is wel hetzelfde en als je die onder de knie hebt kun je alle richtingen uit. De dans wordt altijd begeleid door de *gamelan*, ter aanvulling worden tegenwoordig moderne instrumenten gebruikt. De dansen hebben vaak een betekenis. Een voorbeeld daarvan uit het repertoire van de dansschool is een oogstdans. Dan beelden we het hele gebeuren van het zaaien tot en met het oogsten uit. Traditioneel is het zo dat aan het eind van de dans dorpsbewoners mee gaan dansen, omdat ze blij zijn dat de oogst binnen is. Als wij de dans uitvoeren halen wij ook mensen uit het publiek om mee te dansen.'

Loes Resodikromo vindt het belangrijk dat het Javaanse erfgoed bewaard blijft. 'Mijn streven is dat ik dat aan de jongeren overdraag. Maar, het is niet alleen het in stand houden van onze cultuur, het gaat er ook om mensen te vermaken en niets is mooier dan waardering van het publiek. Dansen is een middel om mensen met elkaar te verbinden. Het maakt niet uit hoe rijk of arm iemand is, of waar hij of zij vandaan komt; iedereen kan hier meedansen.'

Javaanse taal

Anderen zijn ook met het behoud van het erfgoed bezig. Steve Nojoredjo bijvoorbeeld geeft Javaanse les omdat hij het belangrijk vindt dat de Javaanse taal en cultuur niet worden vergeten. 'Ik zeg altijd, je hebt de kleur en de huid van een Javaan, je neus is plat, maar je spreekt geen Javaans. Dat kan niet.' Veel jongeren spreken de taal niet omdat het thuis niet meer wordt gesproken. De jongeren hier voelen zich in het algemeen vooral Nederlands. De ouderen voelen zich meer Javaans dan Surinaams. *Ibu*

(...) **Op de eerste avond in Suriname kan ik niet slapen.**
Ik ben terechtgekomen in een bouwvallige barak.
De muizen en kakkerlakken dansen om me heen.
Kijkend door de kieren,
naar het schijnsel van de maan,
spreidt zich een gouden gloed,
fantaseer ik over mijn toekomst.
Ik droom over de mooie stad Paramaribo.
Mijn toekomst: een man, kinderen, een mooi huis
en in staat om voor mijzelf te zorgen.
Niet afhankelijk zijn van anderen
zoals in mijn geboorteland Java.
Mijn droom wordt wreed verstoord
door het felle geluid van de kentong.
'Kerdja, Kerdja, luilakken', schreeuwt de mandor.
Mijn sarong half omwikkeld
om mijn jonge lichaam,
vertrekken wij
in een lange rij
naar de suikerrietvelden.
De hele dag in de brandende tropenzon,
werken tot ik niet meer kan.
(...)
Ze vragen mij: 'Waar zit je aan te denken, Ibu?'
Ik zeg: 'Vergeet mijn herinnering niet
en breng het tot leven in jouw toekomst.'
Fragmenten uit *Sarinah* van T.M. Atmoredjo

Moeridjan zegt ondanks dat zij in Suriname geboren is: 'Ik voel me een Javaan, net als mijn ouders.'

De wereld is voortdurend in beweging. Men wil tradities bewaren, maar verandering brengt ook altijd iets nieuws. Een van de inleiders bij de boekpresentatie van het boek over de migratiegeschiedenis van Javanen zegt: 'De kinderen zijn vreemden voor onze cultuur. Migratie laat littekens achter, maar het levert ook verhalen op.' ▶

Meer informatie www.javanenindiaspora.nl

Dit Zijn Wij, Ineke Strouken
ISBN 978 90 79399 19 2
Prijs € 22,50
288 pagina's geheel in kleur
Pharos uitgevers
Nederlands Centrum
voor Volkscultuur en
Immaterieel Erfgoed

www.volkscultuur.nl
www.pharosuitgevers.nl

STANDAARDWERK OVER TRADITIES VAN NU

Niet klompen en tulpen zijn bepalend voor de Nederlandse identiteit anno 2010, maar Sinterklaas en Koninginnedag. Het is één van de opvallende uitkomsten van een grootscheepse enquête die door het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed werd gehouden over de beleving van onze tradities.

Tradities vormen de culturele bagage die iedereen van huis meekrijgt. Het is de cultuur die van generatie op generatie wordt doorgegeven. Als je onze gezamenlijke tradities kent, ken je de Nederlander. Dat was dan ook het grote belang van bovengenoemde enquête, waaruit een betrouwbare en representatieve top 100 van Nederlandse tradities is voortgekomen.

In 2009 deed het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed onderzoek naar de belangrijkste tradities in Nederland. Iedereen kon meedoen door zijn of haar tien belangrijkste tradities in te sturen. De honderd meest genoemde tradities worden met hun historische achtergronden beschreven in DIT ZIJN WIJ. Waarom eten wij beschuit met muisjes bij een geboorte en wat is luilak voor feest?

DIT ZIJN WIJ is te bestellen door € 22,50 over te maken op 810806 ten name van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur onder vermelding van DIT ZIJN WIJ.

Trouwen op Fraeylema

Rond het huwelijk bestaan veel gebruiken en tradities: het aanzoek, de uitzet, trouwen in het wit, ringen wisselen, over de drempel dragen en de wittebroodsweken. Deze tradities

zijn er niet zomaar, ze hebben meestal een eeuwenoude achtergrond. Je kunt dat zien op allerlei voorwerpen of kunstwerken uit de afgelopen eeuwen. Schilderijen, prenten, glaswerk, zilver, keramiek, kleding, documenten en archivalia: ze illustreren hoe vroeger de stappen richting huwelijk verliepen en hoe het huwelijk plaatsvond en werd gevierd.

Trouwen op Landgoed Fraeylemaborg is tot en met 23 oktober te bezoeken Museum Fraeylemaborg, Hoofdweg 30 in Slochteren (www.fraeylemaborg.nl).

Maria

Amersfoort heeft een bijzondere band met Maria. Jaarlijks vindt in deze stad de Vrouwenvaart plaats. Deze processie dateert van 1579 toen Amersfoort een belangrijke bedevaartplaats was. Mensen kwamen van heinde en verre om een eenvoudig pijpen Mariabeeldje te zien dat wonderen kon verrichten. Dat de stad in de Tweede Wereldoorlog gespaard gebleven is, is volgens sommigen te danken aan de bescherming van de Moeder Gods. Maria geldt al eeuwen als bemiddelaar van tussen mensen en God.

Maria, de idool van alle tijden is tot en met 6 november te zien in Museum Flehite, Westsingel 50 in Amersfoort (www.idoolvanalletijden.nl).

Leidens Ontzet

Op 3 oktober 1574 werd Leiden – na een jaar belegering door de Spanjaarden – ontzet door de Geuzen. Het was een vreselijk jaar. Er was geen eten en de pest woedde in de stad. Ondanks de ontberingen bleven de Leidenaren zich verzetten tegen de Spanjaarden. De bevrijding op 3 oktober was een keerpunt in de oorlog. Vanaf dat moment trokken de Spanjaarden zich langzaam terug uit Holland. 'Leiden ontzet, Holland gered' was de leus.

Het Leidens Ontzet wordt jaarlijks gevierd met haring en wittebrood, hutspot, kermis en een herdenkingsmis. De beroemde hutspotketel – die volgens het verhaal achtergelaten was door de Spanjaarden – wordt bewaard in Museum de Lakenhal.

De tentoonstelling *Vrijheidsstrijd en volksfeest* is vanaf 30 september tot en met 8 januari te zien in Museum de Lakenhal, Oude Singel 28-32 in Leiden (www.lakenhal.nl).

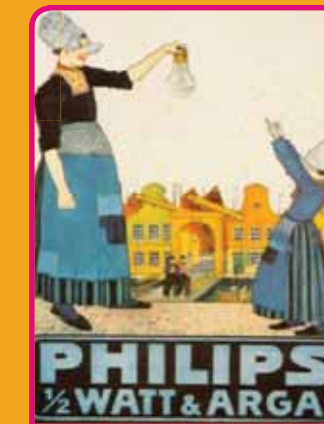
VREEMD
IN
EINDHOVEN

Expositie Vreemd in Eindhoven

Vreemd in Eindhoven, de nieuwe expositie van Museum Kempenland, gaat uit van de gedachte dat veel van wat nu beschouwd wordt als eigen en vertrouwd, afkomstig is van mensen en ideeën uit alle hoeken van de wereld. *Vreemd in Eindhoven* laat zien hoe de geschiedenis van de stad mede bepaald werd door mensen, ideeën, producten en organisaties van buitenaf. Van de Romeinen tot de Spanjaarden in de Tachtigjarige Oorlog en de komst van Philips eind negentiende eeuw: steeds weer werd het leven van alledag veranderd door 'vreemde' invloeden.

Vreemd, vreemder, vreemdst

De expositie *Vreemd in Eindhoven* bestaat uit tien verrassende, vermakelijke en vreemde verhalen waarin de historische context van actuele zaken besproken wordt: van vreemde smaken tot vreemde bouwsels en van vreemde schilders tot vreemde bazen. Het ontwerp van de expositie komt van de tekentafel van het Eindhovense designbureau Yski. De verhalen zijn samengesteld door historici die voornamelijk op vrijwillige basis een bijdrage hebben geleverd. Beeldmateriaal is onder andere afkomstig van de Stichting Eindhoven in Beeld en het Regionaal Historisch Centrum Eindhoven. De collectie wordt samengesteld door Nolwenn Sabau, assistent-conservator bij Museum Kempenland: 'Deze tentoonstelling *Vreemd in Eindhoven* is bijzonder voor mij, want ik ben zelf ook een vreemdeling in Eindhoven!'

Activiteitenprogramma

Vreemd in Eindhoven is ook de naam van het overkoepelende project dat uit verschillende activiteiten bestaat. Bij het Historisch OpenluchtMuseum worden vreemde evenementen georganiseerd, zoals een middeleeuwse kermis en Gladiatoren uit Ancona (1 en 2 oktober). Ook worden er *educatieve programma's* ontwikkeld voor het basis- en voortgezet onderwijs. Verschillende allochtone amateurkunstenaars hebben zich aangesloten bij het project. In wisselende exposities zullen zij in het najaar in de Steentjeskerk hun werk presenteren. Het Regionaal Historisch Centrum heeft de thematiek ook centraal gesteld in het jaarprogramma. Onder de titel 'Vreemd!' wordt in het najaar lezingencyclus de Historische Salon georganiseerd. In deze lezingenreeks op elke derde zondag van de maand snijden verschillende sprekers met dito achtergrond het thema op een verrassende wijze aan.

Meer weten? Kijk op www.vreemdineindhoven.nl

Volkscultuurbeleid in Europa

Niet alleen de Nederlandse overheid houdt zich bezig met beleid rond volkscultuur. In heel Europa staat volkscultuur tegenwoordig op de cultuuragenda. Wat zijn de trends en verschillende invalshoeken? De Boekmanstichting deed er in opdracht van het Fonds voor Cultuurparticipatie onderzoek naar.

Tekst Albert van der Zeijden

Foto Nationale Beeldbank

Nederland heeft een traditie van volkscultuurbeleid die teruggaat tot aan het begin van de twintigste eeuw, waarbij sprake is van een vorm van ondersteuning van volkscultuur. Sinds 1985 is er het Informatiecentrum Volkscultuur, tegenwoordig Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed (VIE), dat

voortgekomen is uit twee oudere organisaties die na de Tweede Wereldoorlog zijn opgericht. Al wat ouder is het Meertens Instituut, dat als wetenschappelijke instelling onderzoek doet naar volkscultuur en de cultuur van het dagelijks leven. Het Nederlands Openluchtmuseum en het Zuiderzeemuseum richten zich op de materiële cultuur en op het presenteren aan een breed publiek.

Sinds de volkscultuur in het regeerakkoord staat van het kabinet Balkenende-Bos, werd een nieuwe beleidsdoelstelling toegevoegd, namelijk het bevorderen van de cultuurparticipatie. Het Fonds voor Cultuurparticipatie werd opgericht, met volkscultuur als één van de speerpunten. Het Fonds voor Cultuurparticipatie wilde graag inventariseren hoe andere landen hun volkscultuurbeleid vormgeven en gaf daarom opdracht aan de Boekmanstichting om dit te onderzoeken. Resultaat is het rapport *Approaches to Folk Culture Policies in Europe*. De schrijver van het rapport is Sari Asikainen.

Terminologie

Voor een buitenstaander is het niet altijd eenvoudig om vat te krijgen op de inhoud van het rapport. Enerzijds staat het rapport vol met allerlei (vaak nauwelijks concreet gemaakte abstracte) beleidsdoelstellingen van overheden en regeringen. Anderzijds wordt vooral de gehanteerde terminologie in beeld gebracht. Dat is soms lastig, omdat ieder land zijn eigen termen heeft, in zijn eigen taal. 'Volkscultuur' is een term die vooral in het Indo-

Sint Jan in Letland

Germaanse taalgebied gebruikt wordt. 'Folklore' of 'Folk Culture' is de Angelsaksische term. Andere landen hanteren termen als 'culture populaire' of 'traditionele cultuur', ook wel 'traditional arts' en 'folk arts'. Een vrij nieuwe term is 'immaterieel erfgoed'.

Als specifieke onderdelen van deze volkscultuur worden in de regeringsstukken de volgende onderdelen het vaakst genoemd: 'muziek en dans', 'festiviteiten', 'orale tradities', 'gewoonten en gebruiken' en 'ambachten'. Bij volkscultuur wordt dus met name gedacht aan traditionele cultuuruitingen, tot uiting komend in dans en muziek, feestcultuur en in gewoonten en gebruiken. In sommige landen wordt volkscultuur gelijkgesteld met de traditionele plattelandscultuur. In andere landen wordt ook de nieuwe populaire cultuur mee ingesloten en wordt gezegd dat volkscultuur steeds opnieuw geactualiseerd moet worden.

Identiteit

Waarom is het belangrijk en wat doe je ermee als overheid? In de meeste landen is het sleutelwoord: identiteit. Volkscultuur is belangrijk omdat het invulling geeft aan identiteiten. Identiteit kan daarbij op verschillende manieren worden ingezet. Er zijn landen, zoals de recent onafhankelijk geworden Baltische staten Estland, Letland en Litouwen, die bij identiteit vooral denken aan nationale identiteit en daarbij een sleutelrol toekennen aan de volkscultuur. Voor deze landen was en is de volkscultuur een manier om er eigenheid mee tot uitdrukking te brengen, een eigenheid die niet altijd erkend werd in de voormalige Sovjet-Unie. In de Baltische staten wordt enorm geïnvesteerd in volkscultuur en volksculturele evenementen, zoals bijvoorbeeld folklorefestivals. De Baltische landen beschikken ook allemaal over een landelijk, door de staat gesubsidieerd centrum voor volkscultuur, dat zich bezig houdt met zaken als ontwikkeling en educatie.

In andere landen vormt niet de nationale volkscultuur het uitgangspunt, maar gaat veel meer de aandacht uit naar de oude regionale culturen, zoals de Basken in Spanje. Er zijn speciale centra voor educatie in de traditionele kunsten, zoals in Ierland het Comholtas Ceoltoiri Eireann. In Schotland zijn er speciale programma's voor 'Gaelic Arts'. Ook hier wordt de volkscultuur gebruikt om invulling te geven aan een gevoel van eigenheid en identiteit, die echter niet nationaal (Groot-Brittannië), maar regionaal (Schotland) wordt ingevuld.

Een derde en laatste categorie waarin 'identiteit' een rol speelt in het beleid hangt samen met de etnische identiteit van nieuwe minderheden in heel Europa. Sociale cohesie – en dan vooral de bevordering ervan – is een woord dat vaak gebruikt wordt in de beleidsstukken. De nieuwe etnische diversiteit roept spanningen op tussen de verschillende etnische groepen. Dat is de reden dat vaak wordt opgeroepen tot interculturele dialoog. Het gaat dan vooral om delen en uitwisseling, ook van elkaars volkscultuur. De oude opvatting dat dit automatisch leidt tot meer begrip over en weer, het zogenoemde 'multiculturele concept', staat de laatste jaren in de meeste West-Europese landen onder druk. Het gaat niet alleen maar om het beleven van de eigen identiteit, mensen dienen zich ook te voegen in een breder geheel van nationaal

Halloween in Engeland

Volkscultuur staat internationaal in de belangstelling.

gedeelde waarden en normen. Multiculturaliteit als beleidsdoelstelling wordt meer en meer vervangen door integratie. Omdat integratie ook te maken heeft met meedoen in de cultuur, is er in veel landen ook sprake van een beleid gericht op de bevordering van de cultuurparticipatie, waarbij volkscultuur als middel wordt gebruikt.

Volkscultuur wordt ook ingezet voor meer praktische doelstellingen. In met name de Midden-Europese landen wordt volkscultuur gebruikt als een instrument voor (economische) ontwikkeling. In het rapport worden landen genoemd als Hongarije en Bulgarije, die de volkscultuur aangrijpen om het verarmde platteland te ontwikkelen. Traditionele ambachten worden gebruikt om kleine bedrijfjes op te zetten, die niet alleen zorgen voor werk, maar ook de producten kunnen leveren die belangrijk zijn om toeristen te trekken. Ook in landen als Ierland, Groot-Brittannië, Oostenrijk en voormalig Joegoslavië wordt de traditionele folklore ingezet om het toerisme te versterken.

Volkscultuur tussen kunst en erfgoed

Volkscultuur biedt dus kansen en mogelijkheden voor identiteitsbeleving van brede lagen van de bevolking, maar ook voor het bevorderen van sociale cohesie en zelfs economische ontwikkeling. In het rapport is soms de neiging om volkscultuur vooral te zien door de bril van de kunst. Inderdaad spelen muziek en dans een belangrijke rol. Maar wat uit het rapport ook blijkt is dat volkscultuur veel breder is en te maken heeft met erfgoed en identiteit. Dit besef is vooral gegroeid door en met de UNESCO conventie over het Immaterieel Erfgoed, die inmiddels door de meeste Europese landen is ondertekend. Volgens het rapport is deze conventie belangrijk omdat het een nieuw kader biedt om volkscultuur te conceptualiseren en aan de overheden houvast biedt om beleid rondom volkscultuur te maken.

Goede Week in Spanje

In een benadering vanuit de kunst wordt de volkscultuur vaak in de amateur sfeer geplaatst: als iets dat vooral door amateurs wordt beoefend (zoals het in het rapport genoemd wordt: 'folk culture is often amateur-driven'). Vanuit dat perspectief wordt in het rapport de kwestie van de relatie tussen amateur- en professionele kunstenaar belicht. Het rapport zegt daarover dat in de officiële cultuurpolitiek een neiging is om met name de professionele kunstenaars te subsidiëren en dat dit leidt tot wat in het rapport genoemd wordt, 'een marginalisatie van de volkscultuur'. Het rapport vraagt met andere woorden aandacht voor de volkskunst, die erkend zou moeten worden als een specifieke sector waarvoor in het beleid aandacht zou moeten zijn. In dat kader wordt ook gepleit voor een beter zichtbaar maken van de sector, bijvoorbeeld, waar zij al niet bestaan, door het oprichten van officiële nationale instellingen, zoals in Nederland het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed.

Een nieuwe kijk

De UNESCO conventie heeft gezorgd voor een nieuwe kijk op volkscultuur. De schrijvers van het rapport noemen het een 're-packaging' van het volkscultuurveld, waardoor niet alleen oude begrippen door nieuwe worden vervangen, maar waardoor ook een nieuwe kijk op de volkscultuur ontstaat. Een benadering via erfgoed vraagt van de overheid om heel andere acties dan een

Carnaval in Venetië

benadering via de kunsten. Terwijl bij een benadering via de kunsten vaak het professionaliseren van de amateurkunstenaars centraal staat, gaat het bij een benadering via erfgoed veel meer om het inventariseren en documenteren van dit immaterieel erfgoed en om het verzinnen van goede manieren om dit erfgoed aan toekomstige generaties door te geven. Het is een andere benaderingswijze.

De schrijver van het rapport constateert dat nu al veel landen in Europa aan de slag zijn gegaan met het inventariseren van het eigen erfgoed en ook actief nadenken over het doorgeven ervan. Veel volkscultuurinstellingen in heel Europa hebben zich inmiddels een andere naam aangemeten: ze noemen zichzelf niet langer, zoals in Letland, 'Folk Art Centre', maar in plaats daarvan 'State Agency of Intangible Cultural Heritage'. Ook het Nederlands Centrum voor Volkscultuur profileert zich inmiddels als het lande-

Sint Lucia in Zweden

lijk instituut voor het immaterieel erfgoed en heeft haar naam uitgebreid. Immaterieel erfgoed lijkt in heel Europa meer en meer erkend te worden als een nuttig nieuw containerbegrip waaronder zaken vallen die vroeger met de term volkscultuur werden aangeduid: orale tradities, feestcultuur, rituelen, gewoonten en gebruiken, traditionele ambachten, enzovoort.

De nieuwe benaderingswijze van volkscultuur als immaterieel erfgoed roept op zijn beurt ook weer nieuwe vragen op. Het rapport noemt een aantal van deze kwesties, zoals: wat betekent 'safeguarding': is het conserveren of juist ontwikkelen? En: hoe kun je immaterieel erfgoed levend houden (waarbij in het rapport drie opties worden genoemd: educatie en integratie in het onderwijs op school, het doorgeven van vaardigheden en, om zo de volkscultuur te actualiseren, de interactie met de hedendaagse kunsten). Een andere vraag is, op welk niveau het immaterieel erfgoed zou moeten worden aangepakt: kan dit nationaal of toch liever via lokale of regionale gemeenschappen? In Duitsland wordt bijvoorbeeld gekozen voor een regionale aanpak, via de *Länder*. En wat te doen met verschillende etnische minderheden? Of hoe om te gaan met wereldwijde globaliseringsprocessen? Het laatste woord is hier nog niet over gezegd, maar duidelijk is wel dat de UNESCO conventie van het Immaterieel Erfgoed mogelijkheden biedt om op een nieuwe manier met volkscultuur aan de slag te gaan. ▶

Stadspijpers, een eeuwen-oude traditie

De replica van de grote middeleeuwse broche, waarvan er maar drie bewaard zijn gebleven.

Knijp je ogen een beetje dicht, negeer het moderne verkeerslawaaï en luister... In het middeleeuwse hart van 's-Hertogenbosch spelen de Stadspijpers. Zij doen denken aan de tijd dat de stedelijke muzikanten een belangrijke rol speelden in de Bossche samenleving.

's Hertogenbosch staat bekend om zijn historie, cultuur en tradities. De binnenstad met haar middeleeuwse structuur is ook in trek bij moderne bezoekers. De vele steegjes, de driehoekige middeleeuwse markt met haar standbeeld van Jheronimus Bosch, de gotische Sint Janskathedraal, de Uilenburg. Heel de binnenstad ademt sfeer en verleden.

De stad hecht grote waarde aan haar imago op historisch en cultureel gebied. Daarvoor heeft ze enkele sterke troeven in handen, onder wie de Stadspijpers met hun muzikale traditie.

In de veertiende en vijftiende eeuw zorgden vrije speellieden, die we nu straatmuzikanten zouden noemen, voor vrolijkheid in burchten en herbergen door heel Europa. Ze maakten muziek op dorpsbrinken en stadspelen, bij feesten, jaarmarkten en bijzondere kerkelijke gelegenheden.

Speellieden

Vanaf de tweede helft van de dertiende eeuw kwamen de betere speellieden in dienst van de stedelijke magistraat, omdat het goed

was voor diens prestige en gold als teken van welvaart. Voordat de stadspoorten 's avonds gesloten werden, blies een Stadspijper vanaf de stadstoren een signaal, zodat iedereen wist dat de poorten gesloten werden.

De stadspijpers hebben nog steeds een belangrijke functie in de stad 's-Hertogenbosch.

's-Hertogenbosch is de enige stad in Nederland waar een Stadspijpersensemble is heropgericht. Dat gebeurde ter gelegenheid van het achthonderdjarig bestaan van de stad. Marcel Ploegmakers, lid van de toenmalige Jeroen Bosch Verkennerband, was de grote inspirator. Een groepje bandleden schaarde zich achter het idee en in dat feestjaar traden ze vele malen op. Hun kostuums waren enigszins aangepast en ze bespeelden hun gewone instrumenten.

Daarna werd de belangstelling minder en minder, maar in 2001 kwam Ploegmakers op het idee om de groep zo authentiek

Tekst Dorry Derhaag-Doomernik

Foto's Stadspijpers

De Stadspijpers treden minimaal twintig keer per jaar op.

mogelijk te maken. Er moet een hele golf enthousiasme door de stad zijn geslagen, want sponsors, oude muziekinstrumentenmakers, een zilversmid, historici en twee dames die erg goed waren in het maken van kostuums kwamen in actie.

En met succes, want nu staat er een fiere groep van elf mannen in schitterende kostuums, met zorgvuldig nagemaakte instrumenten. Zij gelden als ambassadeurs van de stad en treden op bij alle belangrijke feestelijke gelegenheden. Net als vroeger. Bij hoog bezoek aan de stad, zoals door de leden van het Koninklijk Huis, maar ook bij processies en andere plechtigheden. Zij spelen de muziek van de Stadspijpers in de zestiende eeuw en zijn steeds op zoek naar 'nieuw' authentiek repertoire.

Reconstructie van middeleeuwse kledij

De Stadspijpers dragen een 'rock' van lakense stof. De mouwen van dat kledingstuk zijn het opvallendst. Ze bestaan eigenlijk uit losse repen, die hier en daar aan elkaar zijn vastgemaakt. Uit de zo

ontstane splitten piept het ruime witte hemd dat eronder wordt gedragen. Dat was gebruikelijk rond 1530. De kleuren zijn groen, afgewerkt met 'peers', en dat is rood. Die kleuren werden gebruikt als de stad vertegenwoordigd werd.

Tot en met het schoeisel is de kleding correct: de pijpers lopen op zogenaamde 'koemuilen', met vierkante neuzen en een riempje over de wreef. Op het hoofd een originele baret. Bij sommige gelegenheden komt de rode tabbaard tevoorschijn. Dat is een soort mantel tot over de knie, met korte, sterk poffende mouwen, afgezet met 'swart bont'. Dat is nu wel imitatiebont geworden. Alle elf de kostuums zijn door slechts twee vrouwen gemaakt.

Grote broche

Een buitengewone accessoire is de zogenaamde 'brodsie', een soort grote broche. Het is een prachtig stukje edelsmeedwerk, waarvan nog vier oorspronkelijke exemplaren bewaard waren

gebleven. Aan het begin van de zeventiende eeuw is er nog een bijgemaakt. Van deze brodsies zijn door een zilversmid replica's gemaakt, die door de hedendaagse pijpers met trots worden gedragen. Het zijn ware kunstwerken. In de hoofdvorm, een vierpas, vormen dolfinen staart aan staart en kop aan kop, aangevuld met wat bloem-en-bladwerk, de omranding. Dit vormt de contour rond de Boschboom, het symbool van de stad 's-Hertogenbosch, waarin het stadswapen is opgehangen.

De instrumenten zijn replica's van de schalmei, de pommer, de dulciaan, de traversofluit, en diverse soorten renaissancetrombones. En niet te vergeten de Landsknechttrrom. Ze zijn nagemaakt van middeleeuwse instrumenten uit Europese musea. Er zijn gelukkig nog vakmensen die oude instrumenten kunnen bouwen en de sponsors namen de kosten voor hun rekening. De meeste pijpers bespelen verschillende instrumenten. Ze maken per gelegenheid een keuze.

Koorboeken van het Broederschap

Wat de stadspijpers destijds speelden is niet bekend. Meestal werd er geestelijke muziek gespeeld en ongetwijfeld zullen de vroegere stadspijpers gebruik hebben gemaakt van de koorboeken van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap, waarvan de schilder Jheronimus Bosch lid was. De Stadspijpers speelden regelmatig bij de maaltijden en in de Broederschapskapel. Er komen op Bosch' schilderijen ook diverse instrumenten voor. Maar stadspijpers speelden ook volks- en dansmuziek. Voor het repertoire wordt nu een keuze gemaakt uit werken van componisten uit de vijftiende en zestiende eeuw. De muziek, die daarvoor werd gespeeld, werd niet opgeschreven, maar ging over van leermeester naar leerling. Die leermeester was zelf ook stadspijper, en dat is ook zo bij de huidige Stadspijpers.

Beeldje van de stadspijper gemaakt door Jeanne van Iersel

Platform Historische Groepen 's-Hertogenbosch

De Stadspijpers van 's-Hertogenbosch zijn ook nog in 2011 levend erfgoed en treden gemiddeld twintig keer per jaar op, waarvan minimaal eenmaal per jaar in het buitenland. Sinds 3 september 2010 vormen de Stadspijpers, samen met de Halve Compagnie Artillerie der Dienstdoende Schutterij, het Schuttersgilde 'De Oude Schuts' en de Rederijkerskamer Moyses' Bosch, het Platform Historische Groepen 's-Hertogenbosch. Voor de komende tijd staan er ook concerten en 'vrolijke noten' bij officiële banketten op het programma. De Stadspijpers van 's-Hertogenbosch hebben letterlijk met hun oude instrumenten een eeuwenoude traditie nieuw leven 'ingebazen'.

De Stadspijpers lopen ook mee met de processie Zoete Moeder van 's-Hertogenbosch.

Sociale media

#LevendErfgoed op zoek naar nieuwe #SocialeMedia.

Zo zou een tweet kunnen beginnen waarmee je via twitter aandacht vraagt voor het themanummer van Levend Erfgoed over nieuwe sociale media. De toegevoegde hashtag is een herkenningsteken dat de tweet verbindt met een onderwerp, zodat je gemakkelijk te vinden bent op het web. Nieuwe sociale media als Wikipedia, Facebook, LinkedIn en Flickr hebben in snel tempo de wereld veroverd. Sommige instellingen hebben voor het toeristisch vermarkten al AR en QR ontdekt. Voor anderen zijn 'augmented reality' en 'quick response' nog volledig abracadabra.

Hoe kan de sector immaterieel erfgoed gebruikmaken van de nieuwe sociale media? Immers kennis- en ervaringsuitwisseling is juist voor deze sector heel belangrijk. Immaterieel erfgoed ligt mensen na aan het hart en het zijn de burgers zelf die het best weten wat voor hen belangrijk is. Sociale media geven niet het antwoord op alle vragen. Maar ze bieden wel een praktisch forum waarop alle Nederlanders terecht kunnen.

In het themanummer Levend Erfgoed over nieuwe sociale media worden de mogelijkheden verkend maar ook de potentiële haken en ogen in kaart gebracht. Het nummer is te bestellen door €15,- over te maken op rekening 810806 van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur, o.v.v. nieuwe sociale media of via de webwinkel.

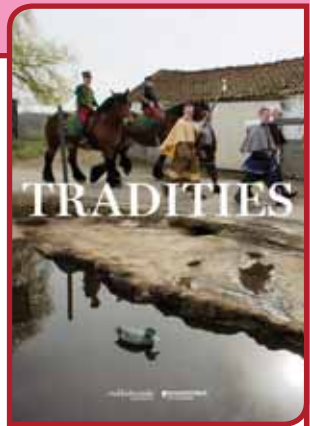
Foto- en filmwedstrijd

Tot welke 'wij' behoor jij? Dat is de vraag die het Meertens Instituut stelt aan het Nederlandse publiek middels een wedstrijd. Nederlanders voelen zich in meer of mindere mate verbonden met hun land, stad, dorp en/of streek. Ajacieden dragen met trots hun rood-witte clubshirt bij een wedstrijd tegen Feyenoord, maar trekken net zo gemakkelijk een oranje shirt aan tijdens het WK voetbal. Friezen spreken Fries in Friesland, maar Nederlands met andere Nederlanders in Frankrijk. Nederlanders hebben kortom verschillende en dynamische identiteiten die elkaar soms overlappen. Het Meertens Instituut roept iedereen op: Laat zien waarom jij bij deze regio, provincie, plaats, straat, wijk hoort - of waarom juist niet! Zowel foto's als filmpjes kunnen worden ingezonden.

www.meertens.knaw.nl/wedstrijd

Ieder jaar weer zetten wij onze schoen voor Sinterklaas, blazen wij de kaarsjes op de taart uit als wij jarig zijn, eten wij zoete dingen op het Suikerfeest, kleuren wij eieren met Pasen en zetten wij witte chrysanten op het graf met Allerheiligen. Veel momenten in een mensenleven zijn verbonden met typische gewoonten en gebruiken. Het zijn tradities van onze (voor-) ouders die wij zelf graag voortzetten. Volkscultuur Vlaanderen ging, net als in het Nederlandse Jaar van de Tradities, op zoek naar de tradities die een bijzondere rol spelen in ons leven en onderzocht waarom ze zo belangrijk zijn voor ons.

Tradities is een prachtig fotoboek waarin fotograaf Nick Hannes dertig tradities in beeld brengt. Marcel Van den Berg, Katrijn D'hamers en Rik Torfs gaan in op de achtergrond en betekenis van tradities vandaag de dag. Te bestellen via: www.volkskunde-vlaanderen.be

Tijdschrift **Traditie** vernieuwd

Veel van onze gewoonten hebben wij onbewust overgenomen van onze ouders en voorouders en vervolgens naar eigen hand gezet. Het doorgeven van gewoonten en gebruiken van generatie op generatie noemen wij traditie. Het woord is afgeleid van het Latijnse woord 'traditio', wat overhandiging betekent. Het overhandigen van cultuur aan de volgende generaties.

Traditie is het tijdschrift dat informatie biedt over de historische achtergronden en hedendaagse betekenissen van tradities in Nederland. De komende jaren gaat Traditie veel aandacht besteden aan de tradities die wij zo waardevol vinden dat wij ze niet verloren willen laten gaan: het immaterieel erfgoed.

Het immaterieel erfgoed is de nieuwe tak van erfgoed. In 2003 nam UNESCO een conventie aan om ook het immaterieel erfgoed te gaan beschermen. Tradities zijn 'levend' erfgoed en beschermen moet daarom opgevat worden als levensvatbaar houden. Daarvoor is het nodig dat immaterieel erfgoed betekenis krijgt voor nieuwe generaties. Traditie draagt hieraan een steentje bij door het verhaal te vertellen van de vele mooie tradities die Nederland rijk is.

Vraag een proefnummer aan

ncv@volkscultuur.nl of 030-2760244

Colofon

Volkscultuur Magazine
jaargang 6, nummer 3, najaar 2011

Volkscultuur Magazine
is een uitgave van het Nederlands Centrum
voor Volkscultuur

Redactie en exploitatie:
Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030-2760244
email: ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl
www.traditie.nl

Redactie:
drs. Ineke Strouken (hoofdredactie)
dr. Albert van der Zeijden
drs. Saskia van Oostveen
drs. Olivier Rieter
met dank aan Ton Fischer en Addy Kayim

Omslagfoto: Nationale Beeldbank

Opmaak: www.icarusontwerp.nl
Druk: www.libertas.nl

Volkscultuur Magazine verschijnt vier keer per jaar.
Een abonnement kost € 24,-.
Opzegging van abonnementen moet uiterlijk op
1 december aan de administratie zijn doorgegeven.

© Nederlands Centrum voor Volkscultuur

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen
en/of vermenigvuldigd zonder schriftelijke
toestemming van de uitgever.

Wij hebben alle moeite gedaan om rechthebbenden
van copyright te achterhalen. Mochten er personen
of instanties zijn die menen aanspraak te maken op
bepaalde rechten, dan wordt hun vriendelijk verzocht
contact op te nemen met de uitgever.

ISSN 1872-5090

Jaar van het Immaterieel Erfgoed 2012

Het Jaar van het Immaterieel erfgoed is een groot-schalige publiciteitscampagne om de hele Nederlandse bevolking bewust te maken van het immaterieel erfgoed. Erfgoed bestaat uit meer dan alleen gebouwen en bijzondere voorwerpen. Erfgoed klinkt ook door in tradities en rituelen, in de culturele bagage die wij van huis uit hebben meegekregen.

De Nederlandse regering heeft aangekondigd de UNESCO conventie van het immaterieel erfgoed op korte termijn te zullen ratificeren. Nederland verplicht zich dan het eigen immaterieel erfgoed in kaart te brengen, te documenteren en maatregelen te nemen voor *safeguarding*. Het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed is al volop bezig plaatselijke organisaties klaar te stomen voor deze taak.

Doe ook mee met het Jaar van het Immaterieel Erfgoed en verzin een activiteit om uw immaterieel erfgoed onder de aandacht te brengen: met een spannende manifestatie, een tentoonstelling of een ander soort project. Meldt u aan bij het Nederlands Centrum voor Volkscultuur en Immaterieel Erfgoed en ontvang het logo van het Jaar van het Immaterieel Erfgoed en al het promotiemateriaal dat daar mee samenhangt.

Via het contactformulier op de website kunt u zich aanmelden als deelnemer en immaterieel erfgoed in uw omgeving doorgeven.

Meer informatie:
www.jaarvanhetimmaterieelerfgoed.nl

Nieuwsblad voor volkscultuur en immaterieel erfgoed

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030 – 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de vormgeving van het dagelijks leven. Over de normen en waarden, tradities en rituelen die mensen van huis uit hebben meegekregen en betekenis hebben gegeven. Sommige van deze tradities worden zo belangrijk gevonden dat men er alles aan doet om deze door te geven aan volgende generaties. Dat noemen wij immaterieel erfgoed.

Volkscultuur en immaterieel erfgoed zijn belangrijk in het landelijk cultuurbeleid. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van actuele ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid en voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Volkscultuur Magazine is bedoeld voor iedereen die bij volkscultuur en immaterieel erfgoed betrokken is.

Volkscultuur Magazine

Nieuwsblad voor volkscultuur en immaterieel erfgoed

Nederlands Centrum voor Volkscultuur
F.C. Dondersstraat 1, 3572 JA Utrecht
tel: 030 - 276 02 44

ncv@volkscultuur.nl
www.volkscultuur.nl

Volkscultuur gaat over de vormgeving van het dagelijks leven. Over de normen en waarden, tradities en rituelen die mensen van huis uit hebben meegekregen en betekenis hebben gegeven. Sommige van deze tradities worden zo belangrijk gevonden dat men er alles aan doet om deze door te geven aan volgende generaties. Dat noemen wij immaterieel erfgoed.

Volkscultuur en immaterieel erfgoed zijn belangrijk in het landelijk cultuurbeleid. Volkscultuur Magazine houdt u op de hoogte van actuele ontwikkelingen, bijvoorbeeld door te berichten over nieuw beleid en voorbeeldprojecten, maar biedt ook kennis en verdieping. Volkscultuur Magazine is bedoeld voor iedereen die bij volkscultuur en immaterieel erfgoed betrokken is.

Immaterieel
erfgoed

Vlieland

Javaans-
Surinaamse
tradities

Stadspijpers

jaargang 6, nr 3
najaar 2011
www.volkscultuur.nl

